

UNIVERSITATEA DE VEST DIN TIMISOARA

Doctor Honoris Causa Beneficiorum Publicorum

Profesor Romano PRODI

**Timișoara
27 aprilie 2015**

Cuvânt

la deschiderea ceremoniei de acordare a titlului de
Doctor Honoris Causa Beneficiorum Publicorum
al Universității de Vest din Timișoara
Profesorului Romano Prodi

Onorată și onorantă audiență,

Stimați invitați,

Stimați colegi și studenți

Doamnelor și Domnilor,

Exceleța voastră, Doamnule Profesor Romano Prodi,

Comunitatea Academică a Universității de Vest din Timișoara este preocupată permanent să aibă alături personalități complexe, specialiști renumiți și oameni de valoare. De aceea, astăzi ne simțim deosebit de onorați să avem în mijlocul nostru una dintre personalitățile remarcante a vieții publice, academice și politice din Europa, în persoana domnului Profesor Romano Prodi.

Titlul onorific conferit astăzi, Doctor Honoris Causa Beneficiorum Publicorum, reprezintă modalitatea prin care Universitatea de Vest din Timișoara, recunoaște pe deplin meritele deosebite ale domnului profesor Romano Prodi, dovedite în întreaga sa carieră profesională și politică.

Domnul Romano Prodi este născut în 1939, în Scandiano (Reggio Emilia). După terminarea Liceului clasic Ariosto din Reggio Emilia, a studiat la Universitatea Catolică din Milano, pe care a absolvit-o în 1961, obținând calificativul **CUM LAUDE** în drept, cu o teză despre protecționism în

dezvoltarea industriei italiene cu prof. Siro Lombardini, continuându-și specializarea la Școala de Economie din Londra, sub supravegherea prof. Basil Yamey, profesor de economie industrială.

Carierea sa academică a început, în 1963, la Facultatea de Științe Politice, Universitatea din Bologna, unde în 1966 devine profesor de Economie și Politică industrială. Preocupat de această problematică își concentrează cercetările în două direcții importante, *dezvoltarea întreprinderilor mici și mijlocii și districtele industriale și politica antitrust*, devenind unul dintre fondatorii **Școlii italiene de Economie Industrială**, numele său apărând alături de cele ale lui Giacomo Becattini, Franco Momigliano și Paolo Sylos Labini. De asemenea, Domnul Romano Prodi a fost profesor invitat la Universitatea Harvard și la Institutul de Cercetare Stanford.

În ceea ce privește aria de cercetare aceasta este extinsă, iar studiile sale abordează problematici precum: *relațiile dintre stat și piață; politicile de privatizare; rolul central jucat de sistemele școlare în promovarea, dezvoltarea economică și coeziunea socială; procesul de integrare europeană și, după căderea Zidului Berlinului, dinamica diferitelor "modele de capitalism."* În două dintre publicațiile sale *Il capitalismo ben temperato* (1995) și *Un'idea dell'Europa* (1999) sintetizează reflecțiile sale în aceste domenii.

Între 1974 - 1978 a prezidat **Società Editrice Il Mulino**, ocupând timp de șase luni funcția de Ministru al Industriei (noiembrie 1978-martie 1979), iar aproape opt ani (1982-1989) a ocupat funcția de președinte al **Institutului pentru Reconstrucție Industrială (IRI)**, la acel moment cel mai mare holding italian. În calitate de Președinte, reorganizează Institutul și se implică activ în procesul de privatizare a companiilor, realizând în mod special privatizarea a două dintre cele mai mari companii italiene: **Credito Italiano** și **Banca Commerciale Italiana**.

În 1981 a fondat **Nomisma**, un lider în studii economice italiene, iar până în 1995 a prezidat comitetul științific. În 1995, fondează coaliția **"Ulivo"** (Arborele de măsline), care-l propune ca și candidat pentru președenția **Consiliului de Miniștri**. În 1996, Președintele Republicii îi încredințează sarcina de a forma noul guvern italian de centru-stânga, care va rămâne la putere până în octombrie 1998.

Datorită realizărilor remarcabile, în martie 1999, Consiliul European îl desemnează pe Romano Prodi pentru funcția de președinte al Comisiei Europene de la Bruxelles, pe care o ocupă timp de cinci ani. Este de asemenea de remarcat implicarea acestuia în luarea unor decizii istorice pentru Europa cum ar fi introducerea monedei euro, extinderea Uniunii Europene la 25 de state și pregătirea extinderii la 27, precum și lansarea unei politici coerente a Uniunii Europene pentru statele vecine. Cariera politică italiană este reluată în anul 2005, ocupând funcția de Președinte al Consiliului de Miniștri între 2006 și 2008.

Ca o recunoștere a meritelor sale deosebite dovedite în cariera sa politică și academică, Domnului Romano Prodi i se conferă un număr însemnat de premii și distincții, precum și peste 38 de titluri onorifice Doctor Honoris Causa de la universități din întreaga lume. Activitatea publicistică este și ea impresionată, numărând peste 30 de volume.

Stimate Domnule Profesor Romano Prodi,

Universitatea de Vest din Timișoara, întreaga noastră comunitate academică, se simte deosebit de onorată de prezența Excelenței Voastre, astăzi la Timișoara. Prin acordarea onorantului titlu de Doctor Honoris Causa Beneficiorum Publicorum, Universitatea de Vest din Timișoara recunoaște public meritele excepționale, prestigiul și contribuțiile majore aduse nu numai Uniunii Europene cât și întregii comunității internaționale.

Vă urez multă sănătate și putere de muncă pentru a continua cu aceeași pasiune activitatea dumneavoastră de profesor și de om politic cu o extraordinară cunoaștere a situației economice și politice contemporane la nivel global.

Prof. univ. dr. Marilen-Gabriel PIRTEA

Rectorul Universității de Vest din Timișoara

Comisia de evaluare și de elaborare a *Laudatio*

Președinte:

Prof. univ. dr. Marilen Gabriel Pirtea – Rectorul Universității de Vest din Timișoara

Membri:

1. Prof. univ. dr. Mircea Dumitru – Rectorul Universității din București
2. Acad. prof. univ. dr. Ioan Aurel Pop – Rectorul Universității „Babeș Bolyai” din Cluj Napoca
3. Prof. univ. dr. Vasile Ișan – Rectorul Universității „Alexandru Ioan Cuza”
4. Prof. univ. dr. Andrei Pleșu – Universitatea din București, Directorul Fundației Noua Europa
5. Prof. univ. dr. Vasile Pușcaș – Universitatea „Babeș Bolyai” din Cluj Napoca
6. Prof. univ. dr. Bogdan Murgescu – Directorul Consiliului Studiilor Universitare de Doctorat, Universitatea din București
7. Conf.univ. dr. Dan D. Lazea – Prorector, Director al Centrului de Studii Europene „Alcide De Gasperi”, Universitatea de Vest din Timișoara
8. Prof. univ. dr. Gheorghe Clitan – Decanul Facultății de Științe Politice, Filozofie și Științe ale Comunicării, Universitatea de Vest din Timișoara
9. Prof. asociat dr. Paolo Magagnotti – Director onorific al Centrului de Studii Europene „Alcide De Gasperi”, Universitatea de Vest din Timișoara

Presentazione

per l'apertura della cerimonia di conferimento della

Laurea Honoris Causa Beneficiorum Publicorum

dell'Università dell'Ovest di Timisoara al

Professor Romano Prodi

*Stimati invitati,
colleghi e studenti,
signore e signori del pubblico,*

Chiarissimo Professor Romano Prodi,

La Comunità Accademica dell'Università dell'Ovest di Timisoara è sempre particolarmente interessata ad ospitare personalità d'eccezione, rinomati specialisti e valenti studiosi. Pertanto, oggi siamo molto onorati di avere tra noi, nella Sua persona, una delle personalità di spicco della vita pubblica, accademica e politica europea.

Il titolo accademico onorifico di Doctor Honoris Causa Beneficiorum Publicorum che verrà oggi conferito, esprime la modalità attraverso la quale l'Università dell'Ovest di Timișoara riconosce al Professor Romano Prodi meriti eccezionali dimostrati nel corso della sua carriera e della sua vita politica.

Romano Prodi nasce nel 1939 a Scandiano, in provincia di Reggio Emilia. Dopo aver terminato gli studi presso il Liceo Classico "Ariosto" di Reggio Emilia, studia all'Università Cattolica di Milano, dove consegue la laurea *CUM LAUDE* nel 1961, discutendo una tesi sul protezionismo dello sviluppo dell'industria italiana con il professor Siro Lombardini; prosegue i suoi studi con una

specializzazione presso la London School of Economics sotto la supervisione del professor Basil Yamey, docente di Economia Industriale.

La sua carriera accademica inizia nel 1963 presso la Facoltà di Scienze Politiche dell'Università di Bologna, dove nel 1966 diventa Docente di Economia e politica industriale. Dedicandosi a queste tematiche, sviluppa la sua ricerca in due direzioni importanti: *le piccole e medie imprese in via di sviluppo* e *i distretti industriali e la politica antitrust*, diventando uno dei fondatori della Scuola Italiana di Economia Industriale; il suo nome appare accanto a quelli di Giacomo Becattini, Franco Momigliano e Paolo Sylos Labini. In quegli anni è inoltre visiting professor presso la Harvard University e presso lo Stanford Research Institute.

Sviluppa ulteriormente la sua area di ricerca, trattando questioni e tematiche complesse, quali i rapporti tra Stato e mercato, le politiche di privatizzazione, il ruolo centrale svolto dai sistemi scolastici nella promozione dello sviluppo economico e della coesione sociale, il processo di integrazione europea e, dopo la caduta del muro di Berlino, la dinamica dei diversi "modelli di capitalismo". In due delle sue pubblicazioni, *Il capitalismo ben temperato* del 1995 e *Un'idea dell'Europa* del 1999, sintetizza le sue riflessioni in tutti questi campi.

Tra il 1974 e il 1978 presiede la società Editrice *Il Mulino*; per sei mesi riveste il ruolo di Ministro dell'Industria (dal novembre 1978 al marzo 1979), e per quasi otto anni (dal 1982 al 1989) è Presidente dell'IRI, Istituto per la Ricostruzione Industriale, all'epoca, la più grande holding italiana. In qualità di Presidente, riorganizza l'Istituto ed è impegnato attivamente nel processo di privatizzazione di alcune aziende e in particolare di due delle più grandi aziende italiane: Credito Italiano e Banca Commerciale Italiana.

Nel 1981 fonda Nomisma, una delle principali società italiane di studi economici, presiedendone fino al 1995 il Comitato scientifico. Nel 1995 fonda la coalizione dell'Ulivo che lo propone come candidato per la presidenza del Consiglio dei Ministri. Nel 1996 il Presidente della Repubblica gli affida l'incarico di formare il nuovo governo, che sarà un governo di centro-sinistra che rimarrà in carica fino all'ottobre del 1998.

Per i suoi altissimi meriti, nel marzo del 1999, il Consiglio Europeo nomina Romano Prodi alla Presidenza della Commissione Europea, e nel ruolo di Presidente rimane a Bruxelles per cinque anni. È inoltre degno di nota il suo operato nell'ambito di alcune decisioni storiche per l'Europa, come l'introduzione dell'Euro, l'allargamento dell'UE a 25 Paesi nonché la preparazione per l'allargamento a 27 Paesi e l'avvio di una politica di vicinato intensa ed efficace. Rientra attivamente nel mondo della politica italiana nel 2005 nella coalizione di centro-sinistra, rivestendo poi l'incarico di Presidente del Consiglio dei Ministri tra il 2006 e il 2008.

Come riconoscimento per i suoi eccezionali meriti per la sua carriera politica ed accademica, al Professor Romano Prodi viene conferito un gran numero di premi e riconoscimenti, oltre che 38 titoli di Doctor Honoris Causa da Prestigiose Università di tutto il mondo. Anche il numero delle sue pubblicazioni (oltre 30 volumi) è di notevole rilevanza.

Chiarissimo Professor Romano Prodi,

L'Università dell'Ovest di Timișoara e tutta la Comunità Accademica è particolarmente onorata della sua presenza oggi a Timișoara. ConferendoLe il titolo onorifico di Doctor Honoris Causa Beneficiorum Publicorum, l'Università dell'Ovest di Timișoara Le riconosce pubblicamente i meriti eccezionali, il prestigio e i grandissimi contributi che Lei ha dato non solo all'Unione Europea, ma anche a tutta la Comunità Internazionale.

Le auguro il meglio per continuare a lavorare con la stessa passione che ha espresso come docente e politico straordinario e con lo stesso impegno nell'approfondimento della conoscenza della situazione politica ed economica contemporanea mondiale.

Prof. univ. dr. Marilen-Gabriel PIRTEA

Rectorul Universității de Vest din Timișoara

Timișoara, 27 aprilie 2015

LAUDATIO

cu ocazia acordării titlului de

Doctor Honoris Causa al Universității de Vest din Timișoara

Președintelui Romano Prodi

Era anul 1956, conștiințele europene erau profund zguduite de represiunea trupelor sovietice și de Revolta Maghiară iar lumea era agitată în urma evenimentelor operațiunii dezastruoase din Canalul Suez ce putea să evolueze în scenarii sumbre la nivel mondial. În acele zile tânărul student Romano Prodi, absolvind cursurile prestigiosului liceu clasic *Ariosto* din Reggio Emilia, se înscria la Universitatea Catolică din Milano și intra la *Colegiul Augustinianum*, terminând mai apoi studiile universitare în Drept, cu calificativul *Cum laude*, în 1961.

În acel scenariu tulburător Domnul profesor Romano Prodi, distingându-se printr-o lectură atentă a evenimentelor istorice și sensibilitate la efectele pe care acestea le-ar fi produs, atât asupra comunității cât și a conștiințelor individuale, începea un parcurs deosebit de dificil și fructuos de studiu, de reflecție și analiză a proceselor internaționale pentru gestionarea cărora mai târziu a fost desemnat în funcții cu responsabilități la nivel înalt.

Astăzi, în mijlocul unei lumi globalizate cu consecințe scăpate de sub control, domnul președinte Romano Prodi este cel care ne oferă o contribuție importantă de reflecție și orientare, și intervine ca un creator de raporturi de conciliere și cooperare în teritorii complicate ale lumii. În cursul acestei traiectorii istorice l-am văzut mereu protagonist la nivel național, european și mondial, orientat în gestionarea proceselor fundamentale cu caracter politic, economic, social și instituțional care au lăsat mărturii solide și încurajatoare, în special în pregătirea căilor spre viitor.

Inspirându-se adesea în modul său de acțiune din idealurile și viziunile marelui om de stat Alcide De Gasperi, părintele Europei, a acordat încă de tânăr o atenție deosebită renașterii lumii noi postbelice, descoperind mesaje prin care îi vor solicita modul său de acțiune, mari personaje ale

timpului, printre care reprezentantul bisericii, dar în același timp și om al legii, politicianul Giuseppe Dossetti, și savantul și politicianul Roberto Ruffilli.

Se implică în studiul economiei și se specializează la *London School of Economics* din Londra și este, de asemenea, profesor invitat la Universitatea Harvard și Institutul de Cercetare Stanford. După începerea carierei universitare la Facultatea de Științe Politice a Universității din Bologna, în anul 1963, continuă cu un excepțional parcurs academic predând în prestigioase universități ale lumii. Încă de la începutul activității sale academice își aduce contribuția la cunoașterea, și mai ales analizarea problemelor socio-economice ale momentului, precum și într-o perspectivă viitoare, în Universități italiene, printre care se numără și tânăra Universitate din Trento, fondată în anul 1962 ca Institut Universitar Superior de Științe Sociale.

O constantă demonstrată încă din tinerețe în cariera domnului profesor Romano Prodi este atenția pentru dimensiunea internațională a fenomenelor și a evenimentelor; o deschidere națională pe care, încă de la început, o datorează colaborării cu maestrul său, prof. Beniamino Andreatta, precum și experienței în extraordinarul atelier cultural "Il Mulino".

Suntem încă în anii șaiszeci și începutul anilor șaptezeci. O perioadă în care în Italia au existat schimbări politice fundamentale au fost mișcări cu deschidere politică la stânga și cutremurul Conciliului Vatican II, care au dus Biserica la actul curajos de a se pune în discuție. După șocul crizei rachetelor din Cuba și aventura din Vietnam, anumite aspecte ale relațiilor internaționale au devenit problematice și noi întrebări au apărut cu privire la rolul Asiei în contextul global, chiar și după ruptura dintre URSS și China, fapt ce a generat întrebări cu privire la blocul ideologic comunist. La acestea se adaugă noile cerințe ale Lumii a treia, mișcările studentești din '68, dând naștere unor noi incertitudini asupra guvernării europene și depășind acel scenariu postbelic considerat până în acel moment mai puțin complicat.

Ajungem la începutul anilor șaptezeci, cu criza petrolului în care este implicată tânăra Comunitate Europeană lăsată singură de statele naționale, mai implicate în atragerea de simpatii în țările producătoare de petrol, decât de consolidarea coeziunii unitare a Proiectului european. Democrația Creștină, cel mai mare partid din italian, este implicat într-o nouă reconstruire. Domnul profesor

Prodi vrea să se confrunte și cu aceste provocări. În 1974 devine președintele importantei Edituri "Il Mulino", ce reunește minți luminate de mari gânditori, creatori de idei și proiecte, ce au ca destinație gestionarea evenimentelor din prezent și pregătirea unor structuri solide pentru viitor.

Domnia Sa, care avea deja o bogată activitate de cercetare pe teme economice, referitoare, printre altele, la întreprinderile mici și mijlocii și districtele industriale, precum și prin numele său care s-a remarcat în literatura internațională alături de figuri ilustre cum ar fi Franco Momigliano, Giacomo Becattini și Paul Sylos Labini, este unul dintre fondatorii "Școlii Italiene de Economie Industrială".

În noiembrie 1988 este numit Ministru al Industriei. Economia italiană are nevoie semnificativa de noi proiecte și politici, în special în sectorul industrial. Țara acordă o mare importanță în acest sens, prin Institutul de Reconstrucție Industrială (IRI), la acel moment cea mai mare companie italiană. În noiembrie 1982 Domnul Profesor Romano Prodi este numit președinte al IRI. În timpul celor șapte ani de președinție institutul a realizat o revigorare profundă, impunând un proces de transformare și pregătind întreprinderile pentru privatizare, un proces pe care Domnul profesor Romano Prodi l-a condus în cea mai mare măsură, redimensionând Institutul, când a fost chemat la președinția acestei instituții, în 1993. Acesta a fost cel mai importantă privatizare realizată vreodată până atunci.

La începutul anilor nouăzeci Italia este profund zguduită de un cutremur politico-judiciar care aruncă umbre asupra viitorului țării și amenință echilibrurile instituționale. Coaliția de centru-stânga îl desemnează drept candidat pentru președinția Consiliului de Miniștri, în timpul alegerilor generale din 1996. Coaliția a câștigat alegerile, și în mai 1996 Romano Prodi devine președinte al Consiliului de Miniștri, demonstrând încă o dată caracterul și vocația sa de constructor al Europei. Reunind cele mai bune forțe și energii ale Țării, promovează și fondează coaliția politică, inspirată de forța măslinului, cea care va fi purta numele și imaginea.

Ajuns la guvernare, noul Președinte găsește resurse financiare nepotrivite pentru a permite Italiei să aibă monedă unică europeană, acel Euro ce trebuia să reprezinte una dintre cele mai mari realizări ale proiectului unificării europene. Italia, ca țară fondatoare a Uniunii Europene și una

dintre cele mai mari economii din lume nu putea sa lipsească la întâlnirea programată pentru anul 1999. La doar 10 de zile de la nașterea guvernului său, la 29 mai 1996, Romano Prodi îl întâlnește pe cancelarul german Helmut Kohl și îi exprimă hotărârea de a aduce Italia în sistemul monetar european, cu alte cuvinte să creeze condițiile necesare pentru ca țara să facă parte din Uniunea Europeană. Este conștient de faptul că acesta sunt un angajament și o alegere, deloc ușor de acceptat de către mulți politicieni, în special italieni.

Cu viziune sa europeană și determinarea în continuarea Proiectului european, și gândindu-se nu la prezentul ci mai ales la viitorul Italiei și al Europei, Președintele Consiliului susține că, pentru Italia, aceasta este alegerea necesară care nu poate fi amânată. Acesta este momentul în care Romano Prodi percepe în sine responsabilitatea de a acționa în conformitate cu principiile și convingerile pe care un bine-cunoscut jurnalist italian i le-a atribuit lui Alcide de Gasperi: "Politicianul se gândește la următoarele alegeri, un om de stat la următoarele generații".

Găsind mai ales confortul și sprijinul competent al Ministrului său de Finanțe, viitorul Președinte al Republicii Italiene, Carlo Azeglio Ciampi, și cu toate că în acele momente dorința pentru unitatea europeană cunoaște o scădere, în luna iunie Guvernul Prodi prezintă Parlamentului o măsură economico- financiară, ce permite Italiei să corespundă criteriilor de la Maastricht cerute pentru adoptarea monedei euro. Parcursul politic nu este ușor, dar este depășit și în cadrul întâlnirii extraordinare privind moneda euro, la 5 octombrie a aceluiași an, Domnul președinte Prodi se prezintă, pe lângă puterea ideilor, și cu rezultate concrete.

Situația financiară a țării este dificilă și când, la 23 aprilie 1997, Italia împreună cu Grecia nu îndeplinesc parametrii necesari pe baza previziunilor economice publicate de Comisia Europeană, țara se află încă într-o mare dificultate, dar Președintele Prodi nu se resemnează și își concentrează toate forțele pe obiectivul "*Euro*". În septembrie, a fost lansată o nouă și importantă manevră, iar la 25 martie 1998, Italia va fi parte deplină din viitoarea *Zona Euro*.

Determinarea domnului Romano Prodi în construirea unei coloane fundamentale a proiectului european îl costă căderea guvernului său în urma rupturii cu partidul Reformarea Comunistă. Presa internațională, inclusiv cele mai prestigioase cotidiene, iau act de voința Guvernului și nu fac

economie în aprecieri pentru efortul depus pentru ca Italia să se afirme ca parte structurală a motorului european.

Cu unitatea europeană în inima și gândurile constante adresate la popoarele Vechiului continent, care doar mergând împreună într-un spirit de solidaritate pot avea șanse de reușită într-un viitor incert, la 13 martie 1999, Romano Prodi acceptă să fie candidatul oficial al Italiei pentru președinția Comisiei Europene, cu condiția ca numirea să nu fie "temporară". În această clară precizare a sa se simte convingerea importanței acordată instituțiilor, în special în apelul de promovare și în conducerea procesului de unificare exclusiv în interesul comunității, mai presus de interesele naționale individuale. La 09 iulie 1999 domnul Romano Prodi se află la Bruxelles, alături de o echipă de comisari, împreună cu care în cei cinci ani care îi așteaptă trebuie să ducă UE printr-o perioadă de schimbări în geografia sa, ca urmare a căderii Zidului Berlinului și după dizolvarea Uniunii Sovietice; la acestea se adaugă completarea unității monetare europene care la 1 ianuarie 1999 a văzut nașterea monedei Euro, doar ca monedă unică pentru tranzacții.

După cum a subliniat cunoscutul istoric și politolog italian Paul Pombeni, cu domnul Romano Prodi la Președinția Comisiei Europene "începe o perioadă de cinci ani ce va fi considerată de o de maximă complexitate, în care trebuie să guverneze coexistența personalităților puternice din fruntea celor mai mari țări din UE". Într-adevăr, Helmut Kohl, cu care a avut relații importante atunci când a fost șef al guvernului italian, a fost victima unui scandal în octombrie 1998, succedându-se la cancelaria din Berlin Gerard Schröder, un personaj influent dar dificil. În Marea Britanie se remarcă figura premierului Tony Blair, care în cursul celor cinci ani demonstrează, împreună cu Jacques Chirac, ambiții interguvernamentale care, pentru un președinte ca Romano Prodi, tenace și convins de puterea și metoda comunitară, nu îi sunt, desigur, de ajutor.

Pentru Președintele Prodi, Uniunea Europeană nu ar trebui să fie o platformă pe care să fuzioneze diferitele interese naționale numai prin medierea între ele, urmând poate sugestii și solicitări *à la carte* ale guvernelor naționale, ale statelor membre în succesiunea lor. Aceasta va fi o piatră de hotar în viziunea politică a unității europene a Președintelui Romano Prodi. O viziune care era necesară, așa cum Domnia Sa a subliniat foarte clar și explicit într-un discurs important în fața

plenului Parlamentului European, la Strasbourg, la 3 octombrie 2000, ziua în care se celebra cea de-a zecea aniversare a unificării Germaniei.

Este un moment în care trebuie să ne confruntăm cu reformele instituționale necesare, deschizând dezbateri privind viitorul Uniunii Europene, reformele considerate ca fiind urgente de către Președintele Comisiei astfel încât să constituie "minimul necesar [...] înainte de extindere, pentru a preveni o cădere ireversibilă a capacității de acțiune a Uniunii Europene."

„Puterea metodei comunitare” și „Slăbiciunea metodei interguvernamentale” sunt titlurile a două alineate ale discursului său care focalizează fără echivoc viziunea unei Europe care, chiar respectând diversitatea și atenția îndreptată către organismele naționale, trebuie să se îndrepte spre obiective comune în interesul tuturor, printr-o muncă de sinteză, aparține Comisiei Europene.

"Comisia – afirmă Domnia Sa - este creuzetul în care se revarsă diferitele tensiuni și interese naționale, și din care se nasc propuneri care urmăresc să reconcilieze aceste interese, de multe ori contradictorii. Astfel, Comisia nu doar prevede analiza și sinteza problemelor, dar este punctul de plecare al negocierilor care, odată exprimate diferențele naționale, permit identificarea interesului european comun ". La polul opus - a adăugat el - "o dezvoltare a Uniunii conferă încredere în abordarea predominant interguvernamentală și ar crea sisteme de putere conflictuale în cadrul structurii europene. Ar crea fragmentare acolo unde este nevoie de unitate".

Ca o alternativă la "o creștere parțială, dar înșelătoare a cooperării interguvernamentale”, Romano Prodi favorizează și țintește hotărât spre "continuarea de proiectării instituționale a Uniunii în mod coerent și în conformitate cu principiile democrației, ale echilibrului puterilor, ale subsidiarității". Reiterând aceste convingeri Romano Prodi e cu siguranță conștient de faptul că el nu ar fi avut apoi relații ușoare în cadrul Consiliului European; summit-ul de la Nisa din decembrie următor va fi marcat printr-o centrare destul de dificilă și cu confruntări deloc liniștite, cu președintele francez Chirac.

Determinarea cu care Președintele Prodi continuă viziunea unei Uniuni Europene care să nu conceapă democrația, " ca pe un subiect rezervat exclusiv statelor individuale", ci ca un bun ce

"trebuie să existe la toate nivelurile [...] și să nu fie obiectul subsidiarității", dar care să-i permită să aibă un succes la summitul european de la Laeken din decembrie 2001. În cadrul acestei reuniuni, Consiliul European decide să convoace o convenție privind viitorul Uniunii, ale cărei lucrări, începute în februarie 2002, vor produce un "Tratat de instituire a unei Constituții pentru Europa", semnat la Roma, la 29 octombrie 2004. Eșecul ratificării Tratatului din partea Franței și a Țărilor de Jos înseamnă, din păcate, eșecul substanțial al proiectului ambițios și pe care domnul Prodi îl regretă profund, fără a avea nici o responsabilitate în acest sens.

La 1 ianuarie 2002 domnul Prodi are motive să-și manifeste public satisfacția pentru atingerea unui important obiectiv pentru care a luptat și a expus el însuși, în timpul președinției Consiliului de Miniștri Italian și pe care l-a văzut vizibil angajat din prima zi a Președinției sale la Comisia Europeană. La ieșirea de la concertul tradițional de Anul Nou al Filarmonicii din Viena, scoate din buzunar primii euro, de foarte puțină vreme monedă de circulație, cu care cumpără un buchet de flori, soției sale, doamna Flavia. Este începutul unei noi epoci și un succes istoric al ideii și al proiectului unității europene, care nu poate fi cu nimic diminuat de problemele economico-financiare cu care se confruntă astăzi țările din Zona Euro.

În 2003 apare problema gravă a Irakului, cu SUA care solicita intervenția țărilor europene. Frontul european nu reușește să găsească unitatea și se află în fața unei rupturi care are de o parte axa franco-germană împotriva intervenției și, de altă parte, un front condus de Marea Britanie a lui Tony Blair, ce este favorabil intervenției, alături de "verii" de peste ocean, și care va reuși să atragă de partea sa și Guvernele de la Roma și Madrid. Prodi regretă faptul că Europa nu și-a păstrat unitatea și nu a vorbit cu o singură voce.

În luna mai a anului 2004, 10 noi țări europene, între care opt din fostul bloc comunist, devin parte a familiei Uniunii Europene. Președintele Prodi are motive să se bucure și să culeagă meritele unui succes la care a contribuit cu determinare. Prima parte a discursul său istoric din 3 octombrie 2000 din Parlamentul European se referă la extinderea uniunii. Cuvintele sale au fost: "Redarea unității pentru întreaga Europă: aceasta este entuziasmanta misiune de extindere deja începută. Comisia intenționează să îndeplinească această misiune conform mandatului primit, conducând negocierile obiectiv și riguros, pentru fiecare țară".

Atât în țările candidate cât și în cele deja membre ale Uniunii, rigoarea și obiectivitatea sunt condiții esențiale pentru obținerea sprijinului indispensabil al opiniei publice. Prin urmare, la angajamentul negociatorilor este momentul să adăugăm ceva mai mult: este necesar să se explice și să se convingă. În țările membre ale Uniunii se simte acut nevoia unei dezbateri pentru a înțelege pe deplin semnificația unui capitol extraordinar de istorie care se scrie prin restaurarea unității Europei. Și, în același timp, este momentul să apreciem pe deplin beneficiile care vor deriva din crearea unei piețe de 500 de milioane de consumatori.

Din partea din noilor democrații, se depune un efort colosal, profund și fără precedent, în scopul adaptării sistemelor lor politice și economice la realitatea comunității. Cu toate acestea, în țările candidate se resimte la fel de puternic, un sentiment de creștere a anxietății cu privire la lipsa unui program precis și exigent. Eforturilor și neliniștilor acestora trebuie să se dea răspunsuri.

Domnul Prodi este profund convins că Europa nu s-ar putea sustrage responsabilității reunificării sale; o astfel de responsabilitate vine din istorie și este o îndatorire care trebuia să fie susținută de toate democrațiile, pentru a evita ca aceste țări să fie doar "clienți" pentru interesele unui sau altui stat membru al Uniunii și pentru a stopa aspirațiile la un imperialism rusesc renăscut.

Odată încheiat mandatul său în Instituțiile Europene, domnul Prodi avertizează despre necesitatea de a se implica din nou în politica italiană cu o nouă încercare de a construi un amplu front reformator.

Coaliția sa câștigă alegerile cu o majoritate strânsă și noul guvern Prodi ia naștere în 17 mai 2006. Este o perioadă dificilă pe plan internațional și intern. Apare problema post-Saddam, Italia devine membru nepermanent al Consiliului de Securitate al ONU din ianuarie 2007 și este implicată în crize naționale dificile, precum cele din Liban și Kosovo. La toate acestea se adaugă criza petrolului cu creșterea prețului barilului la peste 100 dolari.

Șeful Guvernului se confruntă cu dificultăți în cadrul propriei coaliții, unde nu găsește întotdeauna consensuri semnificative pe subiectele foarte sensibile ale momentului. Acesta dorește să clarifice situațiile, însă nu obține încrederea Senatului. Romano Prodi consideră drept încheiată viața publică

în Italia și la 9 martie 2008 își anunță decizia de a se retrage din politică la nivel național. Dar un om cu viziuni atât de largi, care l-au condus întotdeauna spre orizonturi dincolo de granițele naționale și europene pentru a cuprinde întreaga lume, în mod evident, nu se poate opri.

Domnul Prodi începe astfel o nouă etapă de implicare totală și prezență internațională. La începutul lui septembrie 2008 înființează la Bologna "Fundația pentru Colaborare între Popoare", al cărui Președinte este încă; Fundația are ca scop "promovarea și studiul problematicilor sociale, culturale, economice, politice în lume, pentru a încuraja crearea și discutarea unor noi propuneri de colaborare în contextul internațional și, în special, european."

În 12 septembrie a aceluiași an este chemat să prezideze grupul de lucru al Organizației Națiunilor Unite-Africa pentru misiunile de menținere a păcii pe continentul african. Din februarie 2009, este profesor at-large în cadrul Universității Brown din SUA. Din 2010 este profesor în cadrul *China Europe International Business School* din Shanghai. În 2012 Națiunile Unite se confruntă cu o situație dificilă în Sahel, în Africa. Secretarul General al ONU îl numește în luna octombrie a aceluiași an, pe profesorul Prodi drept trimis special în regiune; sarcina este finalizată în 2014 printr-un raport final depus la sediul ONU din New York.

Romano Prodi este politicianul, savantul și omul de o intuiție rară, care cu o profundă capacitate de analiză și proiecție mentală înnăscută spre viitor, a știut să recunoască semnele timpului, și nu s-a lăsat oprit de greutatea istoriei, și care s-a implicat cu întreaga sa putere în construirea relațiilor umane și instituționale, precum și a proiectelor care, pe lângă faptul că au rezolvat problemele prezentului, au creat baze solide pentru ca noile generații să poată trăi cât mai mult posibil în condițiile de democrație și pace.

De capacitățile sale și de generoasa sa implicare, a beneficiat pe deplin, mai mult decât oricine, Europa, unitatea popoarelor europene. Paolo Pombeni amintește că lui Romano Prodi trebuie să-i fim recunoscători pentru că "a demonstrat capacitatea de a înțelege constructiv sensul și drama istoriei europene în care era implicat". La 5 septembrie 2004, are loc la Trento, ceremonia pentru acordarea prestigiosului premiu "Alcide De Gasperi – Costruttori d'Europa" domnului profesor Romano Prodi.

România, renăscută la democrație și libertate, și-a reluat cu convingere și determinare drumul spre unitatea popoarelor europene, dovedind o vocație, care face parte din cea mai bună istorie a sa. România dorește să străbată acest drum în spiritul cu care Romano Prodi a conceput și susținut unificarea bătrânului continent, împărtășind viziunea conform căreia „Uniunea Europeană este marea speranță spre care tind toate națiunile pentru a asigura un viitor în pace. Realizările din trecut ne pregătesc pentru a face față provocărilor viitorului. Astăzi avem nevoie de înțelepciune și previziune pentru a păstra ceea ce am moștenit și pentru a lăsa ceva mai bun și mai mare generațiilor viitoare”. Domnul profesor Romano Prodi a obținut numeroase premii extrem de importante și de prestigioase pe toate continentele pentru contribuția sa științifică, pentru o Europă Unită într-o lume mai bună. Universitatea de Vest din Timișoara este fericită și mândră să facă parte din acest prestigios corn al abundenței de onoruri.

Bine ați venit, domnule profesor Romano Prodi, în comunitatea academică a Universității noastre.

(traducere de Mirela Boncea și Gloria Gravina)

Timisoara, 27 aprile 2015

LAUDATIO
in occasione del conferimento del titolo di
Doctor Honoris Causa dell'Università dell'Ovest di Timisoara
al Presidente Romano Prodi

Correva l'anno 1956, le coscienze europee erano profondamente scosse dalla repressione da parte delle truppe sovietiche della Rivolta ungherese ed il mondo era in trepidazione nel seguire gli eventi della disastrosa operazione che nel Canale di Suez poteva evolversi in foschi scenari a livello mondiale. In quei giorni il giovane studente Romano Prodi, conclusa la maturità classica nel prestigioso Liceo "Ariosto" di Reggio Emilia, si iscriveva all'Università Cattolica di Milano ed entrava nel Collegio Augustinianum, terminando poi gli studi universitari in Giurisprudenza con una Laurea *cum laude* nel 1961.

Fu in tale turbinoso scenario che Romano Prodi, distinguendosi per un'attenta lettura degli eventi storici e sensibilità per gli effetti che gli stessi avrebbero prodotto sia sulla collettività sia sulle coscienze individuali, iniziò un percorso particolarmente impegnativo e fruttuoso di studio, riflessione ed analisi dei processi internazionali per la gestione dei quali venne chiamato in seguito ad altissime responsabilità di vertice.

Oggi, in un mondo globalizzato con schegge impazzite che lo rendono fuori controllo, è Romano Prodi che ci offre il suo importante contributo di riflessione e di indirizzo, intervenendo con la costruzione di rapporti di conciliazione e collaborazione in difficili aree del mondo. Nel corso di questa lunga traiettoria storica lo abbiamo sempre visto protagonista a livello nazionale, europeo e mondiale nella direzione della gestione di fondamentali processi di carattere politico, economico, sociale ed istituzionale che hanno lasciato impronte solide ed incoraggianti soprattutto per la preparazione delle vie del futuro.

Ispirandosi spesso nel suo agire a comportamenti, ideali e visioni del grande Statista italiano e padre d'Europa, Alcide De Gasperi, fin da giovane, nella rinascita del nuovo mondo postbellico ha

sempre riservato molta attenzione, ricavandone messaggi che avrebbero sollecitato il suo agire, a grandi personaggi del suo tempo, fra cui il religioso, giurista e politico, Giuseppe Dossetti e lo studioso e politico Roberto Ruffilli.

Impegnato negli studi economici, si specializza alla London School of Economics ed è poi **visiting professor** presso la Harvard University e lo Stanford Research Institute. Dopo aver iniziato la sua carriera universitaria alla Facoltà di Scienze Politiche dell'Università di Bologna nel 1963, prosegue in un eccezionale percorso accademico che lo vedrà docente in prestigiose Università di importanti città del mondo. Fin dall'inizio del suo impegno universitario, con la docenza in Università italiane, fra cui il giovane Ateneo di Trento, nato nel 1962 come Istituto Universitario Superiore di Scienze Sociali, offre il suo contributo di conoscenza e soprattutto di analisi dei problemi socio-economici contingenti che rimodula in una prospettiva tutta volta al futuro.

L'attenzione per la dimensione internazionale dei fenomeni e degli eventi è sempre stata una costante del Professor Prodi, fin dai suoi esordi accademici; la sua grande capacità di lettura e di apertura deve molto alla collaborazione con il suo maestro, Professor Beniamino Andreatta nonché all'esperienza nell'eccezionale atelier culturale de "Il Mulino".

Siamo ancora negli anni Sessanta ed inizio anni Settanta, un periodo durante il quale in Italia si assiste a fondamentali cambiamenti politici **con** l'apertura **a** sinistra e la scossa del Concilio Vaticano II, che porta la Chiesa ad atti coraggiosi nel mettersi in discussione. Dopo lo shock della crisi dei missili a Cuba e l'avventura vietnamita, taluni aspetti delle relazioni internazionali diventano problematici e nuovi interrogativi sorgono sul ruolo dell'Asia nel contesto globale, anche a seguito della rottura fra URSS e Cina, fatto che pone interrogativi sul monolitismo ideologico comunista. Inoltre, le nuove istanze del Terzo Mondo, da una parte, e del '68 studentesco, dall'altra, fanno emergere nuove incertezze sulla governabilità europea che va anche oltre quello scenario postbellico, ritenuto fino a quel momento meno complicato.

Arriviamo all'inizio degli anni Settanta con la crisi petrolifera che vede la giovane Comunità Europea lasciata un po' sola dagli Stati Nazionali, più impegnati nell'accattivarsi le simpatie dei Paesi produttori di petrolio, che nel rafforzare la coesione unitaria del Progetto europeo. La

Democrazia Cristiana, maggior partito italiano, è impegnato in una rifondazione. Il professor Prodi vuole misurarsi anche con questa nuova sfida. Nel 1974 è chiamato alla presidenza dell'importante "Società Editrice il Mulino" sulla quale convergono menti di grandi pensatori, elaboratori di idee e progetti, volti alla gestione degli eventi del presente e alla preparazione del futuro.

Il Professor Prodi, che vanta già una ricca esperienza di ricerca su tematiche economiche, riguardanti fra l'altro le piccole e medie imprese e i distretti industriali, con il suo nome che ormai spicca nella letteratura internazionale accanto a grandi figure come quelle di Franco Momigliano, Giacomo Becattini e Paolo Sylos Labini, è fra i fondatori della "Scuola Italiana di Economia Industriale".

Nel novembre del 1988 viene chiamato a ricoprire il ruolo di Ministro dell'Industria. L'economia italiana ha forte bisogno di nuovi progetti e nuove politiche, soprattutto nel settore industriale. Nel Paese assume una grande importanza al riguardo l'IRI, "Istituto per la Ricostruzione Industriale", all'epoca, la maggiore holding italiana. Nel novembre del 1982 viene chiamato a presiederlo; durante i sette anni della sua presidenza, l'Istituto realizza un profondo risanamento, impostando anche un importante processo di trasformazione e preparando le imprese alla privatizzazione, processo che Romano Prodi, con un significativo ridimensionamento, conduce in porto in ampia misura, quando viene chiamato nuovamente alla presidenza dell'IRI, nel 1993, realizzando la più importante privatizzazione mai posta in essere fino ad allora.

All'inizio degli anni Novanta l'Italia è profondamente scossa da un terremoto politico- giudiziario che getta ombre sul futuro del Paese e minaccia gli stessi equilibri istituzionali. Prodi avverte su di sé la responsabilità di spendersi con tutte le sue forze e capacità per creare coesione nel Paese e per garantire stabilità politica. Convogliando le migliori forze ed energie del Paese, promuove e fonda la coalizione politica che, ispirandosi alla forza dell'ulivo, ne assumerà l'immagine e il nome. La coalizione di centro-sinistra lo designerà come suo candidato per la Presidenza del Consiglio dei Ministri in occasione delle elezioni politiche dell'aprile del 1996. La coalizione vince le elezioni e nel maggio del 1996 Romano Prodi diviene Presidente del Consiglio dei Ministri, rendendo più evidente che mai la sua tempra e vocazione ad essere costruttore dell'Europa.

Al Governo, il nuovo Presidente trova le finanze pubbliche inadeguate per consentire all'Italia di entrare nella moneta unica europea, quell'Euro che doveva rappresentare una delle maggiori conquiste del progetto di unificazione europea. L'Italia, Paese fondatore dell'Unione Europea ed una delle più grandi economie del mondo, non può mancare l'appuntamento previsto per il 1999. Solo 10 giorni dopo la nascita del suo Governo, il 29 maggio 1996, Romano Prodi incontra il Cancelliere tedesco Helmut Kohl e gli esprime la sua determinazione per creare le condizioni per far rientrare l'Italia nel sistema monetario europeo. È cosciente che si tratta di un impegno e di una scelta non facile da far accettare a molti politici e soprattutto a una grande parte degli italiani.

Con la sua visione europea e la sua convinta determinazione nel far proseguire il Progetto europeo, pensando non al contingente ma al futuro dell'Italia e dell'Europa, il Presidente del Consiglio non si risparmia nel convincere il Paese che questa è la scelta necessaria che non può essere rimandata. È questo il momento in cui Prodi avverte in sé la responsabilità di agire secondo principi e convinzioni che un noto giornalista italiano attribuì ad Alcide de Gasperi: "Il politico pensa alle prossime elezioni, uno statista alle prossime generazioni".

Trovando soprattutto il conforto ed il competente sostegno nel suo Ministro del Tesoro, il futuro Presidente della Repubblica Italiana, Carlo Azeglio Ciampi, e nonostante l'attenuamento del tradizionale calore italiano nei confronti dell'Unione Europea in quella particolare temperie storica, nel mese di giugno, il Governo Prodi presenta al Parlamento una impegnativa manovra economico-finanziaria per consentire all'Italia di entrare nei parametri di Maastricht, richiesti per adottare l'euro. Il percorso politico non è facile, ma viene superato e, nel vertice straordinario sull'euro del 5 ottobre dello stesso anno, il Presidente Prodi si presenta, oltre che con la forza delle idee, con la concretezza dei risultati.

La situazione finanziaria del Paese rimane tuttavia pesante e quando il 23 aprile del 1997 l'Italia in compagnia della Grecia viene messa fuori dai parametri richiesti, sulla base delle previsioni economiche pubblicate dalla Commissione Europea, l'Italia si trova ancora in forte difficoltà, ma il Presidente Prodi non si rassegna e raccoglie tutte le forze e le energie per raggiungere l'obiettivo "Euro". Nel mese di settembre viene varata una nuova significativa manovra ed il 25 marzo del 1998 l'Italia è parte a tutti gli effetti di quella che sarà l'eurozona.

La determinazione di Romano Prodi nella costruzione di una colonna fondamentale del progetto europeo gli costa la caduta del suo Governo a seguito della rottura con Rifondazione Comunista. La stampa internazionale, comprese le più prestigiose testate, prende atto della determinazione del Governo e non lesina apprezzamenti per lo sforzo di un'Italia confermata parte strutturale del motore europeo.

Con l'unità europea nel cuore ed il costante pensiero rivolto ai popoli del Vecchio Continente che solo camminando assieme in spirito di solidarietà possono avere possibilità di successo in un incerto futuro, il 13 marzo del 1999 Romano Prodi accetta di essere candidato ufficiale dell'Italia per la Presidenza della Commissione Europea, a condizione che l'incarico non sia "temporaneo, condizionato e provvisorio". In questa sua chiara precisazione si avverte la convinzione dell'importanza attribuita alle Istituzioni, soprattutto a quella chiamata a promuovere e guidare il processo di unificazione nell'esclusivo interesse comunitario, al di sopra dei singoli interessi nazionali. Il 9 luglio del 1999 Prodi è a Bruxelles, regista di un collegio di commissari che nel quinquennio che l'attende deve portare l'Unione europea attraverso un periodo di cambiamenti nella sua geografia come conseguenza della caduta del Muro di Berlino e dopo la dissoluzione dell'Unione Sovietica; a ciò va aggiunto il completamento dell'unità monetaria europea che il primo gennaio del 1999 aveva visto la nascita dell'euro solo come valuta per le transazioni.

Come ha sottolineato il noto storico e politologo italiano Paolo Pombeni, con la Presidenza Prodi della Commissione Europea "inizia un quinquennio che sarà considerato come un periodo di notevole complessità in cui dovrà governare la convivenza di personalità ingombranti alla testa dei maggiori paesi dell'UE". Infatti, Helmuth Kohl, con il quale aveva avuto importanti rapporti quando era Capo del Governo italiano, cade nell'ottobre del 1998 vittima di uno scandalo, e gli succede alla cancelleria di Berlino Gerard Schröder, personaggio influente ma tutt'altro che facile. Nel Regno Unito, emerge l'astro di Tony Blair, che durante l'intero quinquennio accarezza unitamente al francese Jacques Chirac ambizioni intergovernative, le quali per il Presidente Prodi, tenacemente convinto della forza del metodo comunitario, non sono certamente di aiuto.

Per il Presidente Prodi, l'Unione Europea non deve essere solo una piattaforma sulla quale far confluire i diversi interessi nazionali, mediando solamente fra gli stessi, seguendo magari

suggerimenti e richieste *à la carte* dei Governi Nazionali degli stati membri. Sarà, questo, un punto fermo nella visione politica dell'unità europea del Presidente Prodi. Tale visione è precisata in termini particolarmente chiari ed espliciti in un importantissimo discorso tenuto di fronte all'assemblea plenaria del Parlamento Europeo a Strasburgo, il 3 ottobre del 2000, giorno in cui si celebrava il decimo anniversario dell'unificazione tedesca.

È un momento in cui si deve affrontare l'urgenza delle riforme istituzionali aprendo un dibattito sul futuro dell'Unione Europea, riforme ritenute urgenti dal Presidente della Commissione e tali da costituire “il minimo necessario ... prima dell'allargamento, per impedire una caduta irreversibile della capacità d'azione dell'Unione Europea”.

“La forza del metodo comunitario” e “La debolezza del metodo intergovernativo” sono i titoli di due paragrafi del suo intervento che focalizzano in maniera inequivocabile la visione di un'Europa che pur nel rispetto delle sue diversità e nella doverosa attenzione verso istanze nazionali, deve muoversi verso obiettivi comuni nell'interesse di tutti, attraverso un lavoro di sintesi che spetta alla Commissione Europea.

“La Commissione – disse – è il crogiolo in cui si riversano le diverse tensioni e i diversi interessi nazionali, e dal quale emergono le proposte che cercano di conciliare questi interessi, non di rado conflittuali. In tal modo, la Commissione non solo fornisce l'analisi e la sintesi dei problemi sul tappeto, ma costituisce il punto di partenza di negoziati che, una volta espresse le differenze nazionali, consentono di identificare l'interesse comune europeo”. All'opposto – aggiunse – “uno sviluppo dell'Unione affidando prevalentemente all'impostazione intergovernativa creerebbe dei sistemi di potere conflittuali all'interno della struttura europea. Creerebbe frammentazione laddove c'è bisogno di unità”.

In alternativa ad “un parziale e illusorio incremento della cooperazione intergovernativa”, Romano Prodi privilegia e punta decisamente verso “una prosecuzione del disegno istituzionale dell'Unione in modo coerente con i principi della democrazia, dell'equilibrio dei poteri, della sussidiarietà”. Nel ribadire queste sue convinzioni, Prodi è certamente cosciente del fatto che non avrebbe poi avuto rapporti facili nel Consiglio Europeo; il vertice di Nizza del dicembre successivo sarà segnato

infatti da una conduzione piuttosto difficile e con confronti a margine tutt'altro che tranquilli con il Presidente francese Chirac.

La determinazione con cui il Presidente Prodi porta avanti la sua visione di un'Unione Europea che non concepisca la democrazia "come un argomento riservato esclusivamente ai singoli Stati", ma un bene che "deve vivere a tutti i livelli e non essere oggetto di sussidiarietà", gli consente di conseguire un buon successo al vertice europeo di Laeken nel dicembre del 2001. In tale sede il Consiglio Europeo decide di convocare una convenzione sul futuro dell'Unione, i cui lavori, iniziati nel febbraio 2002, produrranno un "Trattato che adotta una costituzione per l'Europa", firmato a Roma il 29 ottobre 2004. La mancata ratifica del Trattato da parte di Francia e Paesi Bassi significa purtroppo il sostanziale fallimento dell'ambizioso progetto e Prodi se ne rammarica profondamente, pur non avendone alcuna responsabilità.

Il primo gennaio del 2002 Prodi ha motivo di manifestare pubblica soddisfazione per il raggiungimento di un grande obiettivo, per il quale si era battuto ed esposto in prima persona quando rivestì il ruolo di Presidente del Consiglio dei Ministri italiano e che lo aveva visto impegnato fin dal primo giorno della sua Presidenza alla Commissione Europea. Uscendo dal tradizionale concerto di Vienna dei Wiener Philharmoniker, estrae dalla tasca i primi euro appena divenuti moneta a corso legale ed acquista un mazzo di fiori per la moglie, la Signora Flavia. È l'avvio di una nuova epoca e un successo storico dell'idea e del progetto di unità europea, al quale nulla possono togliere i problemi di carattere economico-finanziario con cui si confrontano oggi i Paesi dell'Eurozona.

Nel 2003 si pone il grave problema dell'Irak, con gli USA che sollecitano anche l'intervento di Paesi europei. Il fronte europeo non riesce a trovare l'unità. Ci si trova soprattutto di fronte ad una spaccatura che vede da una parte l'asse franco-tedesco contrario all'intervento e dall'altra parte un fronte guidato dalla Gran Bretagna di Blair che è favorevole all'intervento, a fianco dei cugini d'oltreoceano, e che riuscirà ad avere dalla sua parte anche i Governi di Roma di Madrid. Prodi si rammarica per il fatto che l'Europa non abbia preservato la sua unità e non abbia parlato con una sola voce.

Il 1 maggio del 2004 nuovi 10 Paesi europei, fra cui otto dell'ex blocco comunista, entrano a far parte della famiglia dell'Unione Europea. Il presidente Prodi ha motivo di gioire e di cogliere i meriti di un successo che con convinta determinazione ha contribuito a determinare. È all'allargamento che riserva la prima parte del suo storico intervento del 3 ottobre del 2000 al Parlamento Europeo. Così si espresse: “Ridare unità a tutta l'Europa: questa è l'entusiasmante missione dell'allargamento già avviato. La Commissione intende portarla a termine nell'assoluta fedeltà al mandato ricevuto, conducendo i negoziati in forma obiettiva e rigorosa, Paese per Paese.

Rigore e obiettività sono le condizioni essenziali per avere, tanto nei Paesi candidati quanto in quelli già membri dell'Unione, l'indispensabile appoggio delle opinioni pubbliche. All'impegno dei negoziatori è, quindi, giunto il momento di aggiungere qualcosa di più: è necessario spiegare e convincere. Nei Paesi membri dell'Unione si sente infatti acuto il bisogno di un dibattito che permetta di comprendere fino in fondo il significato della straordinaria pagina di storia che si sta scrivendo con la ricomposizione dell'unità dell'Europa e, allo stesso tempo, di apprezzare fino in fondo i vantaggi che deriveranno dalla creazione di un mercato di 500 milioni di consumatori.

Da parte delle nuove democrazie, è in atto uno sforzo colossale, profondo e senza precedenti, per adattare i singoli sistemi politici ed economici alla realtà comunitaria. Tuttavia nei Paesi candidati si avverte, altrettanto prepotente, il senso di una crescente ansietà per la mancanza di un preciso e impegnativo calendario. Ai loro sforzi e alle loro ansietà bisogna dare risposta”.

Prodi è profondamente convinto del fatto che l'Europa non può sottrarsi al dovere della sua riunificazione; tale responsabilità le deriva dalla storia ed è un imperativo che deve essere sostenuto da tutte le democrazie per evitare ad altri Paesi di essere solo “clienti” per gli interessi di questo o di quello Stato membro dell'Unione e per arginare, inoltre, le aspirazioni ad un rinascite imperialismo russo.

Concluso il suo mandato nelle Istituzioni Europee, Prodi avverte la necessità di spendersi nuovamente per la politica italiana con un nuovo tentativo di aggregare un ampio fronte riformatore. La sua coalizione vince con una maggioranza risicata le elezioni e il nuovo Governo Prodi nasce 17 maggio del 2006. È un periodo difficile sul piano internazionale ed interno. Vi è la

questione post Saddam, l'Italia diviene membro non permanente del Consiglio di Sicurezza dell'Onu dal gennaio del 2007 ed è coinvolta in difficili crisi nazionali come quelle del Libano e del Kosovo. A tutto ciò si aggiunge la crisi petrolifera col prezzo al barile che sale oltre i 100 dollari.

Il Capo del Governo deve confrontarsi con difficoltà anche all'interno della sua coalizione, dove non trova sempre significative convergenze sui temi molto delicati del momento. Egli vuole fare chiarezza e pone la fiducia, senza superare la prova al Senato. Romano Prodi ritiene conclusa la fase della sua vita pubblica in Italia ed il 9 marzo del 2008 annuncia la sua decisione di ritirarsi dalla vita politica nazionale. Ma un uomo di così grandi visioni, che da sempre lo hanno portato a proiettarsi verso orizzonti al di là dei confini nazionali ed europei per abbracciare il mondo intero, non può evidentemente fermarsi.

Prodi inizia così una nuova fase di totale coinvolgimento e presenza sul piano internazionale. All'inizio di settembre del 2008 dà vita a Bologna alla "Fondazione per la Collaborazione fra i Popoli", di cui è tuttora Presidente; la Fondazione ha lo scopo di favorire "la promozione e lo studio delle problematiche sociali, culturali, economiche, politiche del mondo, al fine di favorire la nascita e la discussione di nuove proposte di collaborazione nel contesto internazionale ed europeo in particolare".

Il 12 settembre dello stesso anno è chiamato a presiedere il gruppo di lavoro Nazioni Unite-Africa sulle missioni di peacekeeping nel continente africano. Dal febbraio 2009 è professore at-large alla Brown University negli Stati Uniti. Dal 2010 è professore alla "China Europe International Business School" di Shanghai. Nel 2012 le Nazioni Unite devono affrontare una difficile situazione nel Sahel, in Africa. Il Segretario Generale dell'ONU nomina nell'ottobre dello stesso anno il Professor Prodi suo inviato speciale nella regione; l'incarico è portato a termine nel 2004 con la consegna al Palazzo di Vetro di New York di un rapporto conclusivo.

Romano Prodi è politico, studioso, è l'uomo che con rara intuizione e profonda capacità di analisi ed innata proiezione mentale verso il futuro ha saputo cogliere i segni dei tempi e, senza lasciarsi fermare dal peso nella storia, si è speso con tutte le sue forze come costruttore di rapporti umani ed

istituzionali e come costruttore di progetti che oltre a risolvere la contingenza hanno creato solide basi affinché le nuove generazioni possano vivere in condizioni di democrazia e pace, nella libertà.

Più che altro è stata ed è tuttavia l'Europa, l'unità dei popoli europei, che ha assorbito, beneficiandone in abbondanza, le sue capacità ed il suo generoso impegno. È ancora Paolo Pombeni a ricordare come a Romano Prodi vada il riconoscimento per aver “mostrato la capacità di cogliere il senso costruttivo dell'Europa e il dramma della storia europea”. Il 5 settembre del 2004 si svolge a Trento la cerimonia per il conferimento a Romano Prodi del prestigioso premio “Alcide De Gasperi – Costruttori d'Europa”.

La Romania, rinata alla democrazia e alla libertà, ha ripreso con convinzione e determinazione il suo cammino verso l'unità dei popoli europei, affermando una vocazione che fa parte della sua migliore storia. Lo vuol fare nello spirito con cui Romano Prodi ha concepito e sostenuto l'unificazione del Vecchio Continente, condividendo la sua visione che “L'Unione Europea è la grande speranza su cui tutti i popoli guardano per garantire un futuro di pace. Le conquiste del passato ci mettono in buone condizioni per affrontare le sfide del futuro. Oggi abbiamo bisogno di saggezza e lungimiranza per custodire ciò che abbiamo ereditato e per poter lasciare qualcosa di migliore e di più grande alle generazioni future”. Molti, altamente significativi e prestigiosi, sono i riconoscimenti ricevuti da Romano Prodi in tutti i continenti per quanto egli ha fatto per la scienza, per un'Europa Unita e per un mondo migliore. L'Università dell'Ovest di Timișoara è felice ed orgogliosa di entrare a far parte di questa prestigiosa cornucopia di onori.

Sia il benvenuto, Professor Romano Prodi, nella Comunità Accademica della nostra Università.

Timișoara, 27 aprilie 2015

Lectio Magistralis
a Președintelui Romano Prodi
cu ocazia decernării titlului de
Doctor Honoris Causa al Universității de Vest din Timișoara

Punctele forte și slăbiciunile Europei

Țin să precizez de la bun început că am fost și voi rămâne un europeanist incurabil, mai bine zis un federalist european plin de fervoare. E adevărat că Uniunea Europeană are multe limite, unele dintre ele manifestându-se vădit în modalitatea de gestionare a crizei financiare și economice, dar are de asemenea și multe merite.

Numeroase țări europene resimt efectele crizei: recesiune economică, nivel ridicat de șomaj, reducerea consumului și o nesiguranță generală cu repercursiuni catastrofale asupra economiei Uniunii. Cu toate acestea, Uniunea Europeană continuă să fie cea mai mare piață mondială, situându-se pe primul loc în ceea ce privește PIB-ul și producția industrială. Mai mult decât atât, nu trebuie să uităm cel mai mare merit al procesului de integrare, faptul că a adus pacea unui continent devastat timp de secole de numeroase conflicte armate. Pacificarea unor dușmani istorici precum Franța și Germania s-a realizat datorită procesului de integrare economică și politică prin care a trecut Bătrânul Continent.

Integrarea s-a dovedit astfel un instrument util în sprijinul aplanării conflictelor interstatale, favorizând detensionarea relațiilor dintre acestea. În acest sens, procesul de extindere a uniunii, care i-a adus României numeroase beneficii politice și economice, a fost și rămâne, la rândul său, un factor de neutralizare a disputelor dintre țări care nu fac încă parte din Uniune, dar urmează să i se alăture acestei mari familii europene. Într-adevăr, exemplul cel mai clar de promovare internațională a valorilor democratice a fost tocmai Extinderea Uniunii Europene, care a exportat

în mod pacific democrația spre beneficiul a milioane de persoane, printre care se numără și cele aproape 20 de milioane de români.

Și-atunci de ce îi este Europei atât de greu să iasă din criză? Cred că răspunsul la această întrebare nu trebuie căutat la nivelul caracteristicilor structurale ale economiei europene, ci, în opinia mea, problema este cu precădere de natură politică. Chiar dacă Uniunea are o economie puternică și care mi se pare destul de sănătoasă, până și în prezent, nu deține acele instrumente de decizie care să-i permită să guverneze o piață compusă din peste o jumătate de miliard de persoane.

Sunt necesare numeroase reforme politice, fiscale și economice, dar leadershipul politic nu dorește să își asume această responsabilitate. Chiar dacă Uniunea Europeană și Euro nu se vor prăbuși, după cum unii s-au grăbit să preconizeze, avem o unitate monetară lipsită de pilonii economici și financiari necesari susținerii acesteia. Din păcate, nu văd să existe condițiile politice pentru realizarea acestor reforme.

Europa de astăzi este complet diferită de cea din perioada mandatului meu de Președinte al Comisiei. La scurt timp după ultimele alegeri europene, m-am gândit că relativul succes al forțelor populiste ar putea, în mod paradoxal, să aibă și unele efecte benefice, în sensul că provocarea lansată de aceste forțe anti-europene ar putea să determine luarea unor hotărâri amânate până în prezent. Credeam că o coaliție majoritară precum cea care domină Parlamentul European actual, ar fi putut să favorizeze o întoarcere la rolul inițial al Comisiei, acela de motor al Uniunii capabil să reprezinte interesele europene. Trebuie să spun că m-am înșelat.

Nu avem de-a face cu un episod singular în istoria noastră europeană. Procesul de integrare, după cum știm, a trecut printr-o etapă de stagnare la începutul anilor șaiszeci și șaptezeci. Însă situația actuală a ajuns să fie alarmantă, datorită condițiilor economice, financiare și politice atât de nefavorabile, în care se află unele țări europene. „Fantoma” care „bântuie astăzi prin Europa” este frica de schimbare, generală și generalizată. O spaimă care a transformat Europa într-un uriaș cu picioarele de lut, care nu se mai poate mișca de frică să nu se prăbușească și care preferă să rămână nemișcat și să reacționeze doar atunci când situația devine disperată.

Prin urmare, nu doar că ar fi greu să ne imaginăm acele reformări substanțiale ale tratatelor care se dovedesc necesare, ci consider că și contribuția pe care Comisia Europeană ar trebui să și-o aducă la nivelul creării unei politici economice care să transforme politicile europene în instrumente ale dezvoltării, va rămâne una minoră. Mi-e teamă că prioritatea acordată de unele

state menținerii unei inflații scăzute, nu se va schimba în următoarele luni și nici măcar în următorii ani.

Chiar dacă procesul de integrare s-a încetinit în prezent, trebuie să subliniem faptul că acesta nu este pus sub semnul întrebării. Motivul este foarte simplu: liderii politici europeni știu foarte bine că interesele viitoare ale țărilor lor, însăși supraviețuirea într-un timp al globalizării, sunt legate în mod indisolubil de unitatea europeană. Țările mai mici din lume, iar în rândul acestora o includ și pe Germania, nu vor reuși să aibă un rol central în viitor, dacă nu vor face parte dintr-o uniune. Gândiți-vă la Italia din Renaștere, când orașele-stat italiene erau primele în toate – și acesta nu este un artificiu retoric: arta războiului, litere, știință, optică, care pe-atunci era socotită extrem de importantă, contabilitate, sistem bancar, în toate! S-a produs însă prima globalizare, adică descoperirea Americii și ascensiunea primelor mari puteri europene, în adevăratul sens al cuvântului: Franța și Spania. Micile state italiene nu s-au coalizat și astfel Italia a dispărut timp de trei secole de pe scena mare a politicii europene. Italia, după cum spunea Metternich, devenise într-adevăr „doar o denumire geografică”.

Astăzi trecem prin cea de-a doua globalizare, dar situația este identică: dacă Germania, Franța, Italia și toate celelalte țări nu se vor uni cu adevărat, Europa nu va mai putea influența deciziile economice și politice luate la scară globală în următorii ani. Decizii, aspect pe care trebuie să-l subliniem, vor fi luate de alții, SUA și China, în primul rând. Europa riscă să devină marginală într-o lume în schimbare dominată de marile puteri având dimensiuni continentale. Prin urmare, intenția mea este de a vă invita să reflectați asupra acestei etape delicate, în care spiritul de unitate și capacitățile decizionale reale sunt o condiție necesară nu doar pentru bunăstarea noastră, ci pentru însăși supraviețuirea noastră. Acele capacități decizionale pe care le regăsim în rândul părinților fondatori ai Uniunii Europene, printre care se numără și Alcide De Gasperi, despre a cărui viziune europeană cu bătaie lungă am avut plăcerea de a vorbi anul trecut, în 5 septembrie, când mi-a fost înmănat premiului „Premio Alcide De Gasperi - Costruttori d'Europa” [Alcide De Gasperi – Făuritorii Europei] și pe care doresc să vi-o împărtășesc și dumnevoastră, în cele ce urmează.

* * *

Destinul lui De Gasperi a fost atât de strâns legat de cel al Comunității Europene de Apărare (CEA), încât dispariția sa a fost interpretată de către mulți lideri europeni drept un semnal negativ la adresa realizării proiectului respectiv, care de altfel a și eșuat câteva zile mai târziu, privând astfel procesul de integrare europeană de dimensiunea sa politică în cel mai adevărat sens al cuvântului. În memoriile sale, liderul socialist belgian, Paul-Henri Spaak, subliniază faptul că respectiva Conferință de la Bruxelles din august 1954, când Franța avea să se opună tratatului Comunității Europene de Apărare (respins definitiv de Parlamentul francez în 30 august 1954), începuse sub cele mai proaste auspicii: „Printr-o împotrivire a destinului, cu câteva minute înainte de începere, se anunțase moartea lui De Gasperi.”

Acestea fiind zise, voi continua prin identificarea rădăcinilor biografice și intelectuale ale europenismului degasperian.

Solidaritatea catolică: De Gasperi și-a însușit ideea unei Europe creștine în baza modelului stabilit de cultura catolică de sfârșit de secol XIX, în timpul pontificatului lui Leon al XII-lea care, în enciclica *Rerum Novarum* din 1891 a renunțat la poziția intransigentă de până atunci, conferindu-i catolicismului o dimensiune socială, prin încercarea sa de a se confrunta cu mișcarea muncitorească de început. Acest document va impulsiona apariția a numeroase mișcări politice din diferite țări, impunând catolicismului o nouă dimensiune democratică și socială.

Pentru De Gasperi, acest lucru a însemnat investirea solidarismului catolic cu valențe internaționale. În îndeplinirea acestui deziderat, a fost favorizat de relația deosebită pe care a avut-o cu Adenauer și Schuman, toți trei fiind catolici și împărtășind idei și experiențe de formare similare. Citindu-le operele, discursurile și memoriile, nu poți să nu constăți un aer de uimitoare familiaritate. Fiind vorbitori de limba germană, au putut să comunice în mod direct, fapt mai rar întâlnit ulterior, iar înrădăcinarea lor în catolicismul de tip social a dus la eliminarea diferențelor și la instaurarea acelei coeziuni atât de necesare în vederea realizării unui proiect atât de inovator precum Uniunea Europeană.

Federalismul pragmatic (modelat în conformitate cu Trentinul habsburgic): Născut și crescut într-o regiune de graniță, parte a unei minorități naționale din cadrul Imperiului Habsburgic, De Gasperi învață să respingă naționalismele conflictuale și să sprijine autonomiile locale în calitatea lor de instrument defensiv al statului centralizat. În această optică, lupta sa din cadrul instituțiilor Imperiului Habsburgic pare să aibă drept obiectiv câștigarea unor spații de autonomie fără ca aceasta să presupună un demers federalist. În scrierile sale nu apar principiile teoretice ale

federalismului, iar după cum a observat Piero Craveri, pentru De Gasperi ideea de „naționalitate” și de „Stat” par să rămână două concepte distincte și non identificabile, ba mai mult decât atât, ideea de „națiune” apare drept superioară celei de „Stat”.

Poate pentru că omul de stat din Trentino credea cu tărie în propriile principii, se tinde în general să se subestimeze aspectul pragmatic și concret al politicii sale europene. Voi da citire unei afirmații din 15 februarie 1952, în care își exprimă adeziunea la Mișcarea Federalistă Europeană, amintind de originile gândirii sale europene:

„Chestiunea dezbătută atunci era cea pro sau contra funcționalismului, dar nu m-am oprit asupra acesteia, deoarece aveam în vedere obiectivul final, iar în momentul când formula federalistă a devenit o posibilitate de realizare a acestuia, am aplicat-o, deoarece știam foarte bine că era în acord cu tradiția și interesele naționale.”

Experiența războiului: Experiența celor două războaie mondiale (pe care De Gasperi le considera un lung „război civil european”) și a regimurilor totalitare care au proliferat pe tot cuprinsul Bătrânului continent între anii douăzeci și treizeci, l-au convins pe deplin de faptul că asista la o „criză a sistemului european statal”. Nu trebuie să vă reamintesc, la o sută de ani de la izbucnirea tragicilor evenimente, care au fost, pentru Europa, urmările la nivel uman, material și moral, ale celor două războaie mondiale și ale dictaturilor care au marcat perioada interbelică. Vreau doar să adaug că, deși De Gasperi se ferea de imaginea de martir, a suferit de pe urma violențelor și umilințelor îndurate în cei douăzeci de ani de regim fascist. Mă refer în special la detenția din 1927-1928 și la ”exilul” din cadrul Bibliotecii Vaticane extins pe două decenii.

Făcând parte dintr-un nou sistem internațional, De Gasperi își dă seama la scurt timp că statele și-au pierdut centralitatea economică, politică și militară. Prin urmare, pentru a mai putea juca un rol principal, națiunile europene trebuiau să se unească și să înțeleagă astfel că interesele lor naționale urmau să se regăsească într-un proiect european comun, încadrat de structura atlantică. Un proiect a cărui realizare avea drept scop, chiar și la nivel militar, evitarea conflictelor sângeroase din trecut.

Europa politică și interesul național: Implicarea lui De Gasperi în formarea unei Europe politice a fost mai mare și mai clară decât a ”Marilor” șefi de stat din epoca respectivă (din această privință, De Gasperi a fost mai izolat decât se crede de obicei). Pentru ceilalți lideri europeni, realizarea unei Europe politice era mai degrabă de natură instrumentală și oricum secundară în comparație cu alte necesități. Pentru Franța, era prioritar să evite reîntregirea și reînarmarea

Germaniei, pe când pentru cea din urmă conta reconstrucția postbelică și recuperarea deplinei suveranități. Pentru De Gasperi însă, Europa era singura prioritate. Desigur că acest deziderat era complementar interesului național (caracterul supranațional al instituțiilor europene limita excesul de putere politică al celorlalte puteri europene), dar viziunea sa depășea orizontul restrâns al prezentului, ținând mai degrabă înspre viitor. După cum citim și în memoriile lui Jean Monnet, referitor la figura lui De Gasperi:

„El a înțeles că Italia nu ar fi putut să aibă în Europa un rol echivalent celorlalte state mai industrializate, decât prin accelerarea procesului politic care rămăsese într-o fază de stagnare în primele tratate europene”.

În câteva cuvinte Monnet ne spune că De Gasperi nu apăra de fapt interesele pe termen scurt ale Italiei, întrucât considera că procesul de modernizare și de transformare a acestei țări ar fi putut avea loc doar într-un context european. Fără proiectul european, Italia nu ar mai fi fost țara modernă de astăzi.

Lupta pentru CEA, o prefigurare a unității politice: Unul dintre primii susținători ai planului Plevin (proiect al unei armate europene ca răspuns la cererea SUA de reînarmare a Germaniei Federale în vederea războiului din Coreea), De Gasperi avea în vedere transformarea acestuia într-un nucleu din care să rezulte un proiect mai amplu și mai profund de unitate politică. Se gândea cu precădere la realizarea unei adunări electivă cu puteri decizionale de care să depindă un organism executiv, ambele structuri urmând a fi susținute de un bilanț comun, finanțat de statele membre. Proiectul degasperian depășește cadrul inițial al tratatului CEA: nu mai era vorba doar de a implementa un proiect de integrare militară solicitat din exterior, ci și de a profita de conjunctura politică internațională (de unde și îndemnul său frecvent la ”grabă”) pentru a transforma această structură în motorul unui proiect de integrare politică supranațională. Scrie în memoriile sale același Jean Monnet:

„Aceasta este teza pe care De Gasperi o susținea în permanență: a avea o armată nu este un scop în sine, este un instrument de politică externă aflat în serviciul unui patriotism, cel european, dezvoltat în cadrul unei Europe federale.”

Datorită acestei viziuni cu bătaie lungă va primi în 1952 premiul Carol cel Mare. Această recunoaștere îi este conferită, în mod paradoxal, într-un context al intensificării dificultăților cu care se confrunta proiectul european. Voința politică este adesea tributară conjuncturilor istorice. Pe de o parte, sfârșitul războiului din Coreea, concomitent cu moartea lui Stalin au contribuit la

destinderea relațiilor internaționale, privând tema integrării militare de caracterul său urgent, iar pe de altă parte, proiectul CAE a polarizat împotriva sa reacții extremiste care l-au condamnat la eșec. În Italia nu se va mai ajunge nici măcar la vot, deoarece Parlamentul francez va bloca tratatul printr-o coaliție inedită a comuniștilor și a goliștilor, care-și vor sărbători victoria împotriva CAE intonând Marseieza.

Astfel, viața politică a lui De Gasperi s-a încheiat printr-o înfrângere pe plan european, în ciuda efortului depus în activitatea sa. Eșecul CAE a însemnat renunțarea (pentru o perioadă lungă de timp) la procesul de unificare europeană.

De Gasperi i-a rămas fidel acestui proiect până în ultima clipă, fiind convins în sinea sa de importanța acestuia. Schuman l-a definit drept un „apostol” al integrării politice europene. De aceeași părere este și Adenauer, care își amintește cuvintele de rămas bun spuse de De Gasperi în urma întâlnirii private din martie 1954, de la vila din Castel Gandolfo: „Noi trebuie să mai trăim încă doi ani. Doar atunci când Europa va fi unită, ne vom putea odihni în pace.” Din păcate, altfel s-au petrecut lucrurile.

Tema Europei unite este reluată în termenii unui program politic național, în vederea alegerilor decisive din iunie 1953, când destinul Italiei este prezentat în strânsă legătură cu cel al Europei:

„Europa unită nu este o poveste, un miraj sau o teorie: ea este aspirația celor care cunosc remediul împotriva actualei situații economice. Iar în momentul exprimării pe buletinul de vot al propriei atitudini politice, trebuie să avem în vedere nu doar libertatea și independența Italiei, ci și Europa unită”. (Discurs electoral susținut de De Gasperi în mai 1953)

De Gasperi era conștient de greutatea enormă, pe care de altfel le-a adus la cunoștință și compatrioților săi, ce trebuiau înfruntate pentru a realiza o Europă unită, și asemena aceste piedici celor cu care a avut de-a face Italia de-a lungul secolelor trecute în vederea îndeplinirii idealului de unitate națională.

„Pentru a uni Europa poate că este mai necesar să destabilizăm decât să construim: să distrugem o lume a prejudecăților, a meschinăriei, să distrugem o lume a ranchiunei. Cum am ajuns să avem o singură Italie, când fiecare oraș, în urma secolelor de servitute, ajunsese să-și deteste vecinii? La fel va trebui să procedăm și în cazul Europei. Să se vorbească, să se scrie, să se insiste, să nu ne oprim niciodată: Europa să rămână la ordinea zilei. Iar guvernele, cu precădere, să se arate

mai hotărâte atunci când este vorba de a debloca situația pe plan național.” (Intervenție a lui De Gasperi în cadrul Mesei rotunde dedicate Europei - Roma, 13 octombrie 1953)

Proiectul ideatic nu putea fi, în opinia lui De Gasperi, separat de cunoașterea dificultăților care intervin în realizarea acestuia. Istoria, scria acesta, se face urmând două direcții: prima e cea a rațiunii, adică reprezentarea propriilor interese, iar cealaltă este cea a idealismului. De Gasperi s-a convins (formula „nu te naști, ci devii europeanist” îi este adesea atribuită lui Jean Monnet) pe parcurs de necesitatea de a nu separa dimensiunea economică de cea politică atunci când se are în vedere proiectul european. În opinia sa, criza democrațiilor europene din anii douăzeci și treizeci a rezultat atât în urma unei politici slabe, pusă în lumină de proliferarea naționalismelor, cât și a deteriorării contextului economic. Analizând cauzele „războiului civil”, observa următoarele: „nu este adevărat că democrația depinde doar de situația economică”, la fel cum „nu este adevărat că în ceea ce privește comunismul, acesta este în primul rând un sistem economic”(Roma, 11 iulie 1950). De Gasperi a susținut în mod repetat faptul că procesul de unificare a Europei trebuia să fie atât politic cât și economic. Dacă unitatea vamală părea cel mai logic și practic obiectiv de îndeplinit, nu era în schimb și suficientă, deoarece „problema cea mai importantă” era de natură politică. Tot el a observat că „dacă realizarea solidarității economice europene ar fi depins doar de formele de compromis elaborate de diferitele administrații implicate, atunci s-ar fi ajuns în mod sigur la slăbirea sistemului și la apariția a numeroase contradicții.”(Strasbourg, 15 septembrie 1952)

Pierderea legitimității care se înregistrează astăzi în rândul instituțiilor europene pare rezultatul unui proces de lungă durată început odată cu apariția neobservată a unei falii a cărei lărgiri progresive a contribuit la separarea celor două dimensiuni definitorii ale proiectului european, așa cum fusese el gândit de părinții fondatori: dimensiunea politico-ideală și cea economică. Proiectul comunitar a luat viață și s-a afirmat datorită prezenței intrinsece a unei dimensiuni morale puternice, înfățișându-se drept instrumentul care – asigurând pacea și prosperitatea prin aplanarea disensiunilor franco-germane – ar fi contribuit în mod decisiv la vindecarea suferințelor istorice îndurate de Bătrânul continent.

Odată cu sfârșitul comunismului, orizonturile construcției comunitare au fost supuse unui proces de limitare, din cauza falsei impresii că s-ar putea realiza o Europă în lipsa pilăștrilor fundamentali, și anume cel politic și militar. Proiectul european și-a pierdut astfel valența „istorico-

politică”, rămânând ancorat în ultimul parametru valid care i-a mai rămas, cel economic, având drept obiectiv obținerea unei bunăstări generalizate.

Intensificarea competiției la nivel internațional, nesiguranța și creșterea șomajului, problemele de echilibrare a bugetelor naționale au scos în evidență faptul că nu se poate obține un progres economic, dacă nu este susținut de o coeziune la nivel politic. Datorită unui context economic tot mai complex și mai dificil, Uniunea Europeană nu mai este considerată drept o mare inovatoare capabilă să evite problemele cu care se confruntă restul lumii, ci doar parte integrantă a unei ordini mondiale dominate de frenezia ”globalizării”. Caracterul unic și exemplar al proiectului european nu mai este perceput ca atare, din cauza fricii de nou și a slăbiciunii leadershipului instituțiilor europene. Toate acestea au generat un reviriment treptat al elementului național în rândul opiniei publice europene, îngrijorată să observe cum îi sunt asaltate ultimele redute ale sistemului social generos, de către hoardele de instalatori polonezi, zugravi români sau comercianți chinezi.

Nu aceasta era Europa lui De Gasperi, cum nu este nici Europa pe care noi trebuie să o construim.

(Traducere de Iulia Cosma)

Timisoara, 27 aprile 2015

Lectio Magistralis
del Presidente Romano Prodi
in occasione del conferimento del titolo di
Doctor Honoris Causa dell'Università dell'Ovest di Timisoara

Forze e debolezze dell'Europa

Vorrei chiarire sin dall'inizio che ero e tuttora rimango un inguaribile europeista: anzi un fervente federalista europeo. L'Unione Europea ha infatti molti limiti, alcuni dei quali sono emersi in modo del tutto evidente nella gestione della crisi finanziaria ed economica, ma ha anche molti meriti.

Molti paesi europei stanno ancora soffrendo degli effetti della crisi: recessione, alti livelli di disoccupazione, deboli consumi e una generale incertezza hanno avuto effetti disastrosi sulle economie dell'Unione. A prescindere da ciò, l'Unione europea continua ad essere il più grande mercato mondiale, numero uno in termini di PIL e numero uno per quanto riguarda la produzione industriale. Inoltre, non bisogna mai dimenticare il merito più grande dell'integrazione: quello di avere portato la pace in un continente che per molti secoli era stato dilaniato dalla guerra. La pace permanente tra tradizionali nemici quali Francia e Germania è stato frutto dell'integrazione economica e politica del Vecchio Continente.

L'integrazione è dunque stata uno strumento per pacificare le relazioni tra gli stati e uno strumento utile per risolvere le tensioni esistenti tra di essi. Da questo punto di vista l'allargamento, di cui tanto ha beneficiato in termini politici ed economici la Romania, è stato ed è tuttora uno strumento per risolvere le dispute tra quei paesi che non fanno parte dell'Unione ma che sono destinati a far parte della grande famiglia europea. Infatti, l'unico chiaro e indubbio esempio di promozione democratica all'estero è stato proprio l'Allargamento europeo, che ha esportato in modo pacifico la democrazia a milioni di persone, tra cui quasi 20 milioni di rumeni.

Ma perché l'Europa sta faticando così tanto ad uscire dalla crisi? Non credo che la risposta vada ricercata nelle caratteristiche strutturali dell'economia europea. Il problema è, a mio avviso, principalmente politico. Anche se l'Unione ha una grande economia e credo che sia tutto sommato in salute, essa non è dotata di quelle capacità decisionali necessarie a governare un mercato fatto di più di mezzo miliardo di persone.

Una serie di riforme politiche, fiscali ed economiche è necessaria, ma la leadership politica non vuole farsi carico di tali responsabilità. Sebbene, infatti, l'Unione europea e l'Euro non collassero, come qualcuno aveva frettolosamente previsto, abbiamo un'unione monetaria priva dei pilastri economici e finanziari necessari per sostenerla. Sfortunatamente, non vedo le condizioni politiche per queste riforme.

L'Europa di oggi è radicalmente diversa da quella con cui, ad esempio, avevo a che fare io quando ero Presidente della Commissione. Subito dopo le ultime elezioni europee, pensavo che il relativo successo delle forze populiste potesse portare paradossalmente a dei benefici. In particolare, credevo che la sfida posta da parte di queste forze anti-europeiste potesse aiutare a prendere quelle decisioni che sono state sino ad oggi rinviate. Pensavo, infatti, che la grande coalizione che domina il Parlamento europeo avrebbe potuto contribuire a rendere più probabile una ripresa del ruolo originario della Commissione, che dovrebbe essere il vero motore dell'Unione e il rappresentante degli interessi europei.

Devo dire che mi sbagliavo. Non è la prima volta che accade nella nostra storia. Il processo d'integrazione, come sappiamo, aveva subito un arresto negli anni sessanta e settanta. Tuttavia, oggi, viste le pessime condizioni economiche, finanziarie e politiche in cui versano alcuni paesi europei, la situazione è letteralmente allarmante. Lo "spettro" che oggi "si aggira per l'Europa" è la paura generale e generalizzata verso il cambiamento. Una paura che ha trasformato l'Europa in un "gigante dai piedi d'argilla" che non è in grado di muoversi per il timore di crollare. Che preferisce rimanere immobile e reagire solo quando la situazione si fa disperata.

Non solo, dunque, oggi non si possono immaginare quelle grandi riforme dei trattati che sarebbero necessarie, ma credo che il contributo da parte della Commissione verso una politica economica tesa a trasformare le politiche europee in veri strumenti di sviluppo sarà minimo. Temo, infatti, che le priorità di alcuni paesi per una bassa inflazione non saranno superate nei prossimi mesi e neppure nei prossimi anni.

Se dunque il processo d'integrazione è ora rallentato, è necessario sottolineare che esso non è messo in discussione. La ragione è molto semplice: i leader politici europei sanno benissimo che gli interessi futuri dei propri Paesi, la nostra stessa sopravvivenza in un periodo di globalizzazione, è assolutamente legata all'unità europea. I piccoli Paesi, e tra i piccoli Paesi nel mondo di oggi io includo perfino la Germania, non ce la faranno ad essere protagonisti del futuro se non sono uniti fra di loro. Si pensi all'Italia del Rinascimento, quando gli Stati italiani erano veramente primi in tutto – lo dico senza retorica: nell'arte della guerra, nelle lettere, nella scienza, nell'ottica che allora era una delle scienze principali, nella contabilità, nel sistema bancario: in tutto! Tuttavia, ha avuto luogo la prima globalizzazione, ovvero la scoperta dell'America e allo stesso tempo l'emergere delle prime vere Grandi Potenze europee: Francia e Spagna. I piccoli staterelli italiani non si sono messi assieme e l'Italia è scomparsa per tre secoli e mezzo dalla grande politica europea. L'Italia, come diceva Metternich, era divenuta infatti una “mera espressione geografica”.

Oggi siamo nella seconda globalizzazione e la situazione è identica: se Germania, Francia, Italia e tutti gli altri Paesi non si metteranno realmente assieme, l'Europa non sarà in grado di influenzare le grandi decisioni politiche ed economiche dei prossimi anni. Decisioni, che è bene sottolineare, saranno prese da altri, soprattutto da Stati Uniti e Cina. Questo è il rischio che oggi corre l'Europa: divenire marginali in un mondo in transizione dominano da grandi potenze di dimensione continentale. Il mio è dunque un invito a riflettere su questo delicato passaggio in cui l'unità e reali capacità decisionali sono condizione necessaria per la nostra sopravvivenza, non solo condizione per la nostra ricchezza. Quelle capacità decisionali che con coraggio animarono i Padri fondatori dell'Unione Europea, fra cui Alcide De Gasperi, la cui lungimirante visione europea ho avuto il piacere di richiamare anche in un mio intervento lo scorso 5 settembre a Trento in occasione del conferimento del "Premio Alcide De Gasperi - Costruttori d'Europa" e che qui vorrei porre alla vostra riflessione.

* * *

I destini di De Gasperi e della Comunità Europea di Difesa (CED) si legano così strettamente che la sua scomparsa venne interpretata da molti leader europei come un fosco presagio per questo progetto. Esso sarebbe fallito dopo pochi giorni, amputando il processo di integrazione europea della sua dimensione più propriamente politica. Il leader socialista belga, Paul-Henri Spaak, nelle sue memorie ricorda infatti come la Conferenza di Bruxelles (agosto 1954), conferenza che avrebbe visto la Francia opporsi al trattato della Comunità Europa di Difesa (poi bocciato definitivamente dal Parlamento francese il 30 agosto 1954) era cominciata sotto i peggiori auspici. “Per una tragedia del destino, qualche minuto prima della sua apertura era stata infatti annunciata la morte di De Gasperi”.

Poniamoci a questo punto l’interrogativo preliminare di questo nostro incontro e cioè quali sono state le radici biografiche e intellettuali dell’europesimo degasperiano.

Il solidarismo cattolico: De Gasperi assorbe un’idea di Europa cristiana così come era stata definita dalla cultura cattolica nel tardo Ottocento, sotto il pontificato di Leone XIII, che, nella *Rerum Novarum* del 1891, aveva mitigato l’intransigentismo aprendo il cattolicesimo alla dimensione sociale, nel tentativo di confrontarsi con il nascente movimento operaio. Questa enciclica segna il punto di partenza di una serie di movimenti politici che, in diversi paesi europei, hanno offerto nuove prospettive al cattolicesimo democratico e sociale.

Per De Gasperi in particolare questo significava trasferire il solidarismo cattolico su un piano internazionale. In questo è stato certo aiutato da una singolare convergenza di idee e di formazione religiosa con Adenauer e Schuman, entrambi cattolici ed entrambi con esperienza formativa vicina a quelle di De Gasperi. Una singolare coincidenza che si nota leggendo i loro scritti, i loro discorsi e le loro memorie. Il loro comune uso della lingua tedesca rendeva possibile una singolare comunicazione diretta che solo in rari casi si sarebbe verificata in seguito. La loro comune radice nel cattolicesimo sociale rendeva possibile abbattere le diffidenze e operare con la coesione necessaria per iniziare un cammino così innovativo come quello dell’Unione Europea.

Il federalismo pragmatico (plasmato dall’esperienza nel Trentino asburgico): Nato e vissuto in una regione di confine all’interno di una minoranza nazionale nell’ambito dell’Impero Asburgico, De Gasperi impara a respingere i nazionalismi contrapposti e ad esaltare le autonomie locali come strumento di difesa dallo stato centralistico. Sotto questo punto di vista la sua battaglia all’interno delle istituzioni dell’Impero asburgico appare finalizzata all’obiettivo di conquistare

spazi di autonomia senza tuttavia che questo si traducesse in un coerente disegno federalista. Nei suoi scritti infatti non vengono citati i principali teorici del federalismo. Come ha osservato Piero Craveri c'era piuttosto l'idea che "nazionalità" e "Stato" restassero due concetti distinti e non sempre sovrapponibili. Per De Gasperi, inoltre, il concetto di "nazione" era superiore a quello di Stato.

Forse perché lo statista trentino era uomo di forti principi, si tende generalmente a sottovalutare l'aspetto pragmatico e concreto della politica europea di De Gasperi. Leggiamo insieme questa citazione di De Gasperi nel giorno (15 febbraio 1952) in cui rende manifesta la propria adesione al Movimento Federalista Europeo, parlando delle origini del suo pensiero europeo:

“La questione che si faceva in quel tempo era quella del funzionalismo e non funzionalismo; erano questioni sopra le quali sorvolavo perché guardavo soprattutto alla meta; e quando è venuto il momento e la possibilità di affermare attraverso la formula federalista questa meta, l'ho fatto perché sapevo benissimo di essere d'accordo con la tradizione e gli interessi nazionali”.

La lezione della guerra: La lezione delle due guerre mondiali (che De Gasperi considerava una lunga “guerra civile europea”) e dei regimi totalitari che erano proliferati sul Vecchio continente tra gli anni Venti e Trenta, lo convince della definitiva “crisi del sistema europeo degli Stati”. Non ho bisogno qui di ricordare, a cent'anni dall'inizio delle tragedie europee, quale siano state le conseguenze umane, materiali e morali delle due guerre mondiali e delle dittature che hanno segnato il periodo tra le due guerre stesse. A questo voglio aggiungere, anche se De Gasperi si guardava bene di ergersi a martire, le violenze fisiche e le mortificazioni personali da lui subite nel corso del ventennio fascista. In particolare l'arresto del 1927, la detenzione fino al luglio 1928 e l'“esilio” nella Biblioteca Vaticana per il decennio successivo.

All'interno del nuovo sistema internazionale De Gasperi si rende conto immediatamente della perdita di centralità (economica, politica e militare) degli stati. Per giocare ancora un ruolo di primo piano le nazioni europee dovevano perciò unirsi e comprendere come i singoli interessi nazionali si dovessero ritrovare nel comune progetto europeo, mai disgiunto dalla cornice atlantica. Un progetto che, anche nei suoi aspetti militari, doveva essere interamente proiettato nell'evitare il ripetersi dei tragici conflitti sperimentati in passato.

Europa politica e interesse nazionale: l'impegno di De Gasperi nella fondazione di un'Europa politica è più convinto e coerente di quello degli altri “Grandi” capi di governo dell'epoca (su questo terreno infatti De Gasperi fu più isolato di quanto solitamente si creda). Per

gli altri leader europei l'approdo verso un'Europa politica era più strumentale e, comunque, secondario rispetto ad altre esigenze. Per la Francia la priorità era evitare la riunificazione e il riarmo tedesco, per la Germania era invece la ricostruzione e il recupero della piena sovranità. Per De Gasperi l'Europa era la priorità in assoluto. Essa ovviamente si sposava anche all'interesse nazionale (la sopranazionalità delle istituzioni europee era infatti un freno allo strapotere politico delle altre potenze europee), ma il suo obiettivo e la sua visione guardavano più al lontano futuro che al presente. Come si legge nelle memorie di Jean Monnet a proposito di De Gasperi:

“Egli aveva capito che l'Italia non avrebbe avuto in Europa un ruolo equivalente a quello degli Stati più industrializzati se non accelerando il processo politico che era rimasto in sospenso nei primi trattati europei”.

In poche parole Monnet ci dice che De Gasperi non difendeva gli interessi presenti dell'Italia ma riteneva che il processo di modernizzazione e di trasformazione di questo paese sarebbe stato possibile solo in un ambito europeo. Ed è singolare come sia in effetti realizzato. Senza il progetto europeo l'Italia non sarebbe il paese moderno che oggi è.

La battaglia della Ced come embrione di unione politica: Sostenitore della prima ora del piano Plevén (progetto di esercito europeo per venire incontro alle esigenze di riarmo tedesco generate dalla guerra di Corea) l'obiettivo di De Gasperi fu ben presto quello di farne il nucleo di un più ampio e approfondito progetto di unità politica. In particolare egli pensava alla creazione di un'assemblea elettiva con poteri deliberativi dalla quale avrebbe dovuto dipendere un organismo esecutivo, entrambi sorretti da un bilancio comune finanziato dai contributi degli stati aderenti. Il progetto degasperiano oltrepassa l'impostazione iniziale del trattato della Ced: non si trattava più esclusivamente di un progetto di integrazione militare su sollecitazione esterna, ma di approfittare delle contingenze politiche-internazionali (di qui il suo frequente richiamo al "fare presto") per farne il motore di un progetto di integrazione politica sopranazionale. Scrive Jean Monnet nelle sue memorie:

“Questa la tesi che De Gasperi sosteneva senza tregua – L'esercito non è fine a se stesso, è lo strumento di una politica estera. È al servizio di un patriottismo. Il patriottismo europeo si sviluppa nel quadro di un'Europa federale”.

E' questa tenace lungimiranza che gli vale, nel 1952, l'attribuzione del premio Carlo Magno. Questo riconoscimento gli viene assegnato paradossalmente in un contesto in cui le difficoltà che circondano il progetto europeo si vanno intensificando. La volontà politica è infatti

spesso determinata della contingenza storica. Da un lato la fine della guerra di Corea e la contemporanea scomparsa di Stalin hanno contribuito ad avviare una prima distensione delle relazioni internazionali che ha reso meno urgente il tema dell'integrazione militare. Dall'altro sul progetto della Ced si sono coagulati opposti estremismi che l'hanno condannato al fallimento. In Italia non si giungerà nemmeno al voto di ratifica perché il Parlamento francese boccerà il trattato attraverso l'inedita convergenza di comunisti e gollisti che si ritroveranno paradossalmente uniti a festeggiare la bocciatura del trattato intonando la Marsigliese nell'emiciclo parlamentare.

La vita politica di De Gasperi si è quindi conclusa con una sconfitta sul terreno europeo sul quale aveva investito tanti sforzi. Il fallimento della Ced significò infatti l'abbandono (almeno per un lungo tempo) del processo di unificazione politica europea. De Gasperi restò fedele sino all'ultimo a quel progetto a cui aveva intimamente aderito (Schuman lo definì un "apostolo" dell'integrazione politica europea). Lo sottolinea anche Adenauer ricordando l'incontro privato avvenuto nel marzo del 1954. De Gasperi, al momento del congedo sull'uscio della villetta di Castel Gandolfo gli disse: "Noi due dobbiamo vivere ancora due anni. Quando l'Europa sarà unita potremo andare definitivamente a riposo". Le cose purtroppo andarono diversamente.

Il tema dell'Europa è utilizzato anche in termini di programma politico nazionale in vista del decisivo voto del giugno 1953, legando il destino dell'Italia a quello dell'Europa:

"L'Europa unita non è una favola, una fantasia o una teoria: essa è l'aspirazione di coloro che conoscono i rimedi necessari per risolvere l'attuale situazione economica. E nell'esprimere con la scheda il proprio atteggiamento politico occorre ricordarsi non soltanto della libertà e della indipendenza dell'Italia, ma anche dell'Europa unita". (Discorso elettorale di De Gasperi, maggio 1953)

De Gasperi non nascondeva a se stesso e ai suoi compatrioti la grande difficoltà di costruire l'Europa e paragonava gli ostacoli che si opponevano al cammino europeo a quelli che si erano per secoli opposti all'unità italiana.

"Per unire l'Europa è forse più necessario smobilitare che costruire: disfare un mondo di pregiudizi, di pusillanimità e di alterigie, disfare un mondo di rancori. Che cosa ci volle per fare una l'Italia, dove ogni città nei lunghi secoli di servaggio aveva appreso a detestare la città vicina? Altrettanto bisognerà fare per l'Europa. Si parli, si scriva, si insista, non ci si dia tregue: che l'Europa resti all'ordine del giorno. Ma soprattutto i governi devono mostrarsi più risoluti quando

si tratta di sbloccare i loro paesi.” (Intervento di De Gasperi alla Tavola rotonda d’Europa - Roma, 13 ottobre 1953)

Il disegno ideale non poteva essere per De Gasperi distaccato dalla conoscenza delle difficoltà che si frappongono al disegno stesso. Nella storia (scriveva De Gasperi) si procede secondo due ali: una è quella della razionalità, ovvero della rappresentanza di interessi, l’altra è quella dell’idealismo. De Gasperi si era quindi progressivamente convinto (“europeisti non si nasce, si diventa” è una formula frequentemente prestata a Jean Monnet) della necessità di tenere insieme dimensione economica e politica dell’Europa. La crisi delle democrazie europee negli anni Venti e Trenta secondo lo statista trentino era nata tanto dalla debolezza politica (resa visibile dal proliferare dei nazionalismi) quanto dal deteriorarsi del contesto economico. Analizzando le cause della “guerra civile europea” osservava che “non è vero che la democrazia dipende solo dalla situazione economica” così come “non è vero che il comunismo sia anzitutto un sistema economico” (Roma, 11 luglio 1950). Egli ripeteva continuamente che il processo di costruzione dell’Europa doveva essere insieme politico ed economico. Se l’unione doganale appariva come il punto d’avvio più logico e pratico questo non era tuttavia sufficiente perché “il primo più importante problema” era quello politico. Osservava infatti che “se la realizzazione della solidarietà economica europea dovesse dipendere dalle forme di compromesso elaborate dalle diverse amministrazioni interessate, questo ci condurrebbe molto probabilmente a debolezze e contraddizioni” (Strasburgo, 15 settembre 1952).

La perdita di legittimità che oggi scontano le istituzioni europee pare proprio il frutto del processo di lungo periodo iniziato con il progressivo e silenzioso prodursi di un divorzio tra le due dimensioni che hanno caratterizzato il progetto europeo nello spirito dei padri fondatori: quella politico-ideale e quella economica. Il progetto comunitario è nato e si è storicamente affermato attraverso una forte dimensione morale, presentandosi come lo strumento che – assicurando pace e prosperità attorno al riavvicinamento franco-tedesco – avrebbe permesso di purificare il Vecchio continente dai mali della storia.

Con la fine del comunismo sono stati gli stessi orizzonti della costruzione comunitaria ad essere messi in secondo piano dalla falsa illusione che si potesse realizzare l’Europa senza i pilastri fondamentali che ne stavano alla base: quello politico e quello militare. Il progetto europeo ha così perduto la sua valenza «storico-politica» e si è trovato ancorato all’ultimo parametro ancora valido, quello economico, fondato sull’obiettivo del raggiungimento di un benessere diffuso.

L'aumento della competizione internazionale, l'incertezza e la disoccupazione crescente, le difficoltà di far quadrare i bilanci hanno messo tuttavia in luce che il semplice disegno economico non riesce a progredire senza una coesione politica che lo sostenga. All'interno di un quadro economico sempre più complesso e difficile, l'Unione Europea non è ora più considerata come la grande innovazione capace di tenere lontane le preoccupazioni del mondo, ma come una semplice componente di un ordine mondiale ormai inserito nel vorticoso ciclo della "globalizzazione". L'unicità e l'esemplarità del progetto europeo non sono più percepite come tali. Esse sono state progressivamente cancellate dalla paura del nuovo e dalla debolezza della leadership delle stesse istituzioni europee. Tutto questo ha generato un progressivo ripiegamento in chiave nazionale di parte dell'opinione pubblica europea preoccupata di vedere travolte le ultime vestigia di generosi sistemi sociali sotto l'assalto degli idraulici polacchi, degli imbianchini rumeni o dei commercianti cinesi.

Non era questa l'Europa di De Gasperi e non è questa l'Europa che noi dobbiamo costruire.

Biografia

Președintele Romano Prodi s-a născut la Scandiano (Reggio Emilia, Italia) în 1939. În 1969 s-a căsătorit cu Flavia Franzoni și are doi copii: Giorgio și Antonio. Nepoți are șase: Chiara, Benedetta, Maddalena, Davide și Giacomo. Tommaso, fiul lui Antonio și al Elisabetei s-a născut pe 22 octombrie 2011.

După bacalaureatul profil limbi clasice la Liceul Ariosto din Reggio Emilia, a studiat la Universitățile Cattolica din Milano, pe care l-a absolvit în 1961 cu o diplomă *magna cum laude* în Drept. Teza de licență a avut ca temă protecționismul în dezvoltarea industriei italiene susținută cu prof. Siro Lombardini. Apoi a făcut specializarea la London School of Economics, sub îndrumarea d-lui profesor Basil Yamey, șeful catedrei *Industrial Economics*. A fost *visiting professor* la Harvard University și la Stanford Research Institute.

Carierea sa universitară a început la Facultatea de Științe Politice a Universității Bologna, unde a lucrat ca asistent (1963), profesor asociat (1966) și în fine profesor permanent (1971-1999) de Economie și Politică industrială.

A împletit activitatea didactică universitară cu o intensă activitate de cercetare, într-o primă fază, s-a axat pe două teme care au devenit apoi clasice la catedrele de Economie industrială: dezvoltarea întreprinderilor mici și mijlocii și a districtelor industriale (*Modello di sviluppo di un settore in rapida crescita: l'industria della ceramica per l'edilizia*) (*Modelul de dezvoltare al unui sector emergent: industria ceramicii pentru construcții*), publicat în 1966, este unul dintre primele eseuri pe această temă și politica anti-trust (*Concorrenza dinamica e potere di mercato*) (*Concurența dinamică și puterea de piață datează din 1967*). În literatura internațională numele său figurează alături de cele ale lui Giacomo Becattini, Franco Momigliano și Paolo Sylos Labini, printre fondatorii “Școlii italiene de Economie Industrială”.

Domeniile sale de cercetare s-au amplificat apoi, incluzând studierea relațiilor dintre Stat și Piață; politicile de privatizare; rolul central jucat de sistemele de învățământ în promovarea dezvoltării economice și a coeziunii sociale; procesul de integrare europeană și, în preajma Căderii Zidului Berlinului, dinamica diferitelor „modele de capitalism”. *Il capitalismo ben temperato*

(*Capitalismul bine temperat*) din 1995 (culegere de eseuri publicate în prima jumătate a anilor '90 în paginile revistei "il Mulino"), și *Un'idea dell'Europa (O viziune asupra Europei)* (Bologna, 1999) oferă o sinteză a reflecțiilor sale în toate aceste domenii.

Din 1974 până în 1978 a fost președintele Editurii Il Mulino. În 1981 a fondat Nomisma, una dintre principalele societăți italiene de studii economice și a condus până în 1995 Comitetul științific al acesteia.

A scris editoriale pentru principalele cotidiene italiene, cum ar fi *L'Avvenire d'Italia*, *Il Resto del Carlino*, *Il Corriere della Sera* e *Il Sole 24 Ore*. Timp de mulți ani a fost director la *Industria-Revistă de economie și politică industrială*. În 1992 a condus la RAIUNO emisiunea de televiziune "*Il tempo delle scelte*" (*Vremea opțiunilor*), o serie de lecții de economie.

Din noiembrie 1978 în martie 1979, Romano Prodi a fost Ministrul Industriei. Din noiembrie 1982 până în octombrie 1989, a fost președintele Institutului pentru Reconstrucție Industrială (IRI), la momentul respectiv cel mai mare holding italian. Sub președinția ei, Institutul a traversat o etapă de profundă redresare, stabilind bazele procesului de transformare și pregătind societățile pentru privatizare. Rechemat la cârma Institutului în mai 1993, Romano Prodi a dus la bun sfârșit privatizarea unor societăți importante, cum ar fi Credito Italiano și Banca Comercială Italiană.

În februarie 1995 a fondat coaliția l'„Ulivo”, care l-a desemnat drept candidat la funcția de Prim-ministru cu ocazia alegerilor politice. Acestea s-au desfășurat în 1996 și au marcat victoria coaliției l'„Ulivo” asupra coaliției de centru-dreapta: astfel în mai 1996, Președintele Republicii i-a încredințat lui Prodi misiunea de a forma noul Guvern. După obținerea mandatului Camerelor în același mai '96, Guvernul Prodi a rămas la putere până în octombrie 1998, atingând – printre altele – obiectivul de a duce Italia în grupul fruntaș al țărilor care au aderat la Euro și de a da un puternic impuls redresării bugetului de stat.

În martie 1999, Consiliul european l-a desemnat pe Romano Prodi drept Președinte al Comisiei europene de la Bruxelles, desemnare confirmată în septembrie 1999 prin votul Parlamentului european. În cinci ani ai președinției sale, Comisia Europeană a fost protagonista unor opțiuni

istorice ale Uniunii Europene cum ar fi introducerea monedei euro și extinderea Uniunii la 25 de țări, dublată de o politică eficace și intensă de vecinătate.

Întors în 2005 în politica italiană s-a calificat pentru conducerea coaliției de centru stânga a primului tur al alegerilor din octombrie 2005 în care a obținut 3.182.686 voturi din 4.311.149 alegători, echivalent cu 74,1%. A fost cap de listă al coaliției Ulivo la alegerile politice din 9 și 10 aprilie 2006. A primit misiunea de a forma Guvernul Republicii din partea Șefului Statului, Giorgio Napolitano, a condus executivul din 17 mai 2006 până în 8 mai 2008.

Din 17 ianuarie până în 6 februarie 2008 a ocupat funcția de Ministru *ad interim* al Justiției.

Fondator și lider al coaliției *Ulivo*, din 23 mai 2007 a fost președintele Comitetului național al Partidului Democrat, iar prin fondarea acestuia din urmă a fost Președintele Adunării Constituante Naționale din 14 aprilie 2007 până în 16 aprilie 2008.

Din 12 septembrie 2008 conduce Grupul de lucru ONU-Uniunea Africană pentru misiunile de menținere a păcii în Africa.

Din februarie 2009 este Professor at-large la Brown University (USA).

Din 2010 a fost numit Profesor la CEIBS (China Europe International Business School) în Shanghai.

Pe parcursul carierei sale universitare și instituționale, Romano Prodi a primit numeroase distincții. Printre cele mai importante sunt:

- Membru onorific al London School of Economics and Political Science – 1989
- Marea Cruce Cavalerescă a Ordinului de merit al Republicii Italiene – 2 iunie 1993
- Marea Cruce a Ordinului de merit al Poloniei – 1997
- Membru onorific al Real Academia de Ciencias Morales y Politicas din Madrid – 1997
- Marea Cruce a Ordinului Isabela la Catolica (Spania) – 1998
- Premiul Schumpeter pentru Economie din partea Societății Schumpeter din Viena – mai 1999

- Marea Cruce Cavalierească Steaua României – 2000
- Marea Cruce de Comandor al Ordinului Trei Stele (Letonia) – 2007
- Mare Cordon al Ordinului Soarelui Răsare (Japonia) – 5 februarie 2013
- Marea Cruce a Ordinului Legiunii de Onoare (Franța) – 13 februarie 2014

În plus a primit 38 de titluri universitare *Honoris Causa*.

Principalele publicații:

- *Modello di sviluppo di un settore in rapida crescita: l'industria della ceramica per l'edilizia, (Modelul de dezvoltare al unui sector emergent: industria ceramicii pentru construcții)* Franco Angeli, Milano, 1966
- *Concorrenza dinamica e potere di mercato. Politica industriale e fusioni d'impresa, (Concurența dinamică și puterea de piață. Politica industrială și fuziunile de întreprinderi)* Franco Angeli, Milano, 1967
- *La diffusione dell'innovazione nell'industria italiana, (Răspândirea inovației în industria italiană)* Il Mulino, Bologna, 1973
- *Sistema economico e sviluppo industriale in Italia, (Sistemul economic și de dezvoltare industrială în Italia)* Il Mulino, Bologna, 1973
- *Italy, in Big Business and the State: Changing Relations in Western Europe*, ed. R. Vernon, Harvard University Press, Cambridge Mass., 1974
- *Le trasformazioni dei modi di produrre e delle dimensioni delle imprese (Transformările modurilor de a produce și ale dimensiunilor întreprinderilor), în Quali imprese e quali uomini per la società degli anni '80 (Ce întreprinderi și ce oameni pentru societatea anilor '80)*, ed. C. Pastore, Milano, 1977
- *Un diverso modello per uscire dalla crisi, in Industria in crisi: soluzione nazionale o europea?, (Un altfel de model pentru a ieși din criză, în Industria în criză: soluția națională sau europeană)* ed. F. Grassini, Franco Angeli, Milano, 1978
- *Italia in L'intervento pubblico nell'industria: Un'analisi comparata, (Italia în Intervenția statului în industrie: O analiză comparată)* ed. R. Vernon, Il Mulino, Bologna, 1978

- *Per una riconversione e ristrutturazione dell'industria italiana, (Pentru o reconversie și o restructurare a industriei italiene)* Il Mulino, Bologna, 1980
- *La crisi delle partecipazioni statali: Conseguenze economiche di faticosi processi di decisione, (Criza participărilor statului: Consecințe economice ale unor dificile procese de decizie)* L'Industria, nr. 1, 1990
- *La dimensione economica dei nuovi equilibri europei (Dimensiunea economică a noilor echilibre europene) (discursul de inaugurare a anului universitar 1989-90, Universitatea Bologna),* L'Industria, nr. 1, 1990
- *C'è un posto per l'Italia fra i due capitalismi?, (Mai e loc pentru Italia între două capitalisme?)* Il Mulino, nr. 1, 1991
- *Una crisi non solo politica: L'industria italiana a rischio, (O criză nu doar politică: Industria italiană în pericol)* Il Mulino, nr. 5, 1991
- *Modello strategico per le privatizzazioni, (Modelul strategic pentru privatizări)* Il Mulino, nr. 5, 1992
- *Il tempo delle scelte, (Vremea opțiunilor)* Il Sole 24 Ore Libri, Milano, 1992 (ediția a II-a 1995)
- *Privatizzazioni e sviluppo delle piccole e medie imprese: Due grandi occasioni per rifondare la politica industriale in Italia, (Privatizările și dezvoltarea întreprinderilor mici și mijlocii: Două mari ocazii de a reconstrui politica industrială în Italia)* în Revista de politică economică, X (octombrie 1992), în colaborare cu Daniele de Giovanni
- *La società istruita. Perché il futuro italiano si gioca in classe, (Societatea instruită. De ce viitorul Italiei se decide la clasă)* Il Mulino, nr. 2, 1993
- *Istituzioni economiche, istituzioni politiche, (Instituțiile economice, instituțiile politice)* Il Mulino, n. 6, 1995, în colaborare cu Franco Mosconi
- *Governare l'Italia, Manifesto per il cambiamento, (Guvernarea Italiei, Manifest pentru schimbare)* Donzelli, Roma, 1995 · *L'Italia che vogliamo (Italia pe care o vrem),* Donzelli, Roma, 1995
- *Il capitalismo ben temperato, (Capitalismul bine temperat)* Il Mulino, Bologna, 1995
- *Economia e istituzioni nella società di fine secolo, (Economia și instituțiile în societatea sfârșitului de secol)* în colaborare cu Franco Mosconi, în "Cambiamento delle istituzioni e nuovo sviluppo in Italia e in Europa" (Schimbarea instituțiilor și noua dezvoltare în Italia și în Europa), ed. P. Bianchi, suplimentul revistei L'Industria, Il Mulino, Bologna, 1996

- *Un'idea dell'Europa*, Il Mulino, Bologna, 1999 (ediția engleză: “Europe as I see it”, Blackwell/Polity, Oxford, 2000 – ediția spaniolă “Una idea de Europa”, Alianza Editorial, Madrid, 2000 – ediția română “O viziune asupra Europei”, Plural, București, 2001- ediția sârbă “Moja Evropa”, BMG, Belgrad, 2002 – ediția ucraineană “ЗАДУМ ОБ'ЄДНАНОЇ ЄВРОПИ”, КІС, Kiev, 2002)
- *Insieme, (Împreună)* cu Flavia Franzoni, San Paolo, 2005
- *Ci sarà un'Italia – Dialogo sulle elezioni, (Va fi o Italia. Dialog despre alegeri)* con Furio Colombo, Giangiaco Feltrinelli Editore, 2006.
- *La mia visione dei fatti (Cum văd eu lucrurile)* – Il Mulino, 2008
- *Futuro Cercasi (Căutăm viitor)* – Aliberti, 2011
- *Dieci anni con l'Euro in tasca (Zece ani cu Euro în buzunar)* – Aliberti, 2011
- *Capire il Mondo (Să înțelegem lumea)* – Cittadella, 2012

Biografia

Il Presidente Romano Prodi è nato a Scandiano (Reggio Emilia) nel 1939. Nel 1969 ha sposato Flavia Franzoni e ha due figli: Giorgio e Antonio. Sei i nipoti: Chiara, Benedetta, Maddalena, Davide e Giacomo. Tommaso, figlio di Antonio e Elisabetta, è arrivato il 22 ottobre 2011.

Dopo la maturità classica al Liceo Ariosto di Reggio Emilia, ha studiato all'Università Cattolica di Milano, dove si è laureato *cum laude* nel 1961 in Giurisprudenza, discutendo una tesi sul protezionismo nello sviluppo dell'industria italiana con il prof. Siro Lombardini. Si è quindi specializzato alla London School of Economics, sotto la supervisione del prof. Basil Yamey, titolare della cattedra di *Industrial Economics*. È stato *visiting professor* presso la Harvard University e presso lo Stanford Research Institute.

La sua carriera accademica ha avuto inizio alla Facoltà di Scienze Politiche dell'Università di Bologna dove ha lavorato come assistente (1963), professore incaricato (1966) e infine ordinario (1971-1999) di Economia e Politica industriale.

All'insegnamento universitario ha unito un'intensa attività di ricerca che, in una prima fase, si è indirizzata verso due temi divenuti poi classici negli studi di Economia industriale: lo sviluppo delle piccole e medie imprese e dei distretti industriali (*Modello di sviluppo di un settore in rapida crescita: l'industria della ceramica per l'edilizia*, pubblicato nel 1966, è fra i primissimi saggi sull'argomento) e la politica antitrust (*Concorrenza dinamica e potere di mercato* è del 1967). Nella letteratura internazionale, il suo nome figura accanto a quelli di Giacomo Becattini, Franco Momigliano e Paolo Sylos Labini, fra i fondatori della "Scuola italiana di Economia Industriale".

I suoi interessi di ricerca si sono in seguito ampliati, fino a includere lo studio delle relazioni fra Stato e Mercato; le politiche di privatizzazione; il ruolo centrale giocato dai sistemi scolastici nella promozione dello sviluppo economico e della coesione sociale; il processo di integrazione europea e, all'indomani del crollo del Muro di Berlino, la dinamica dei diversi "modelli di capitalismo". *Il capitalismo ben temperato* del 1995 (raccolta di saggi pubblicati nella prima metà degli anni '90 sulle pagine della rivista "il Mulino"), e *Un'idea dell'Europa* (Bologna, 1999) offrono una sintesi delle riflessioni in tutti questi campi.

Dal 1974 al 1978 ha presieduto la Società Editrice Il Mulino. Nel 1981 ha fondato Nomisma, una delle principali società italiane di studi economici, e sino al 1995 ne ha presieduto il Comitato scientifico.

Ha scritto editoriali per i principali quotidiani italiani, quali *L'Avvenire d'Italia*, *Il Resto del Carlino*, *Il Corriere della Sera* e *Il Sole 24 Ore*. Per molti anni ha diretto l'*Industria-Rivista di economia e politica industriale*. Nel 1992 ha condotto su RAIUNO il programma televisivo "*Il tempo delle scelte*", una serie di sei lezioni di economia.

Dal novembre 1978 al marzo 1979, Romano Prodi è stato Ministro dell'Industria. Dal novembre 1982 all'ottobre 1989, è stato presidente dell'Istituto per la Ricostruzione Industriale (IRI), a quel tempo la maggiore holding italiana. Sotto la sua presidenza, l'Istituto ha attraversato una fase di profondo risanamento, impostando anche il processo di trasformazione e preparando le imprese alla privatizzazione. Richiamato alla guida dell'Istituto nel maggio 1993, Romano Prodi ha condotto in porto la privatizzazione di importanti aziende, quali il Credito Italiano e la Banca Commerciale Italiana.

Nel febbraio 1995 ha fondato la coalizione dell'"Ulivo", che lo ha designato come suo candidato alla Presidenza del Consiglio dei Ministri in occasione delle elezioni politiche. Queste, svoltesi nell'aprile del 1996, hanno visto l'"Ulivo" prevalere sulla coalizione di centro-destra: così, nel maggio 1996, il Presidente della Repubblica affidava a Prodi l'incarico di formare il nuovo Governo. Ottenuta la fiducia delle Camere nello stesso maggio '96, il Governo Prodi è rimasto in carica sino all'ottobre 1998, conseguendo – fra gli altri – l'obiettivo di portare l'Italia nel gruppo di testa dei paesi aderenti all'Euro e di dare un forte impulso al risanamento dei conti pubblici.

Nel marzo 1999, il Consiglio europeo ha designato Romano Prodi Presidente della Commissione europea di Bruxelles, designazione confermata nel settembre 1999 dal voto di fiducia del Parlamento europeo. Nei cinque anni della sua presidenza, la Commissione Europea è stata protagonista di alcune delle scelte storiche dell'Unione Europea come l'introduzione dell'euro e l'allargamento dell'Unione a 25 Paesi insieme a una efficace e intensa politica di vicinato.

Ritornato nel 2005 alla politica italiana è stato indicato alla guida della coalizione di centrosinistra dalle Primarie dell'ottobre 2005 nelle quali ha ottenuto 3.182.686 voti su 4.311.149 elettori, pari al 74,1%. È stato capolista dell'Ulivo alle elezioni politiche del 9 e 10 aprile 2006. Ricevuto l'incarico di formare il Governo della Repubblica dal Capo dello Stato, Giorgio Napolitano, ha guidato l'esecutivo dal 17 maggio 2006 fino all'8 maggio 2008.

Dal 17 gennaio al 6 febbraio 2008 ha ricoperto anche la carica di Ministro della Giustizia *ad interim*.

Fondatore e leader dell'*Ulivo*, dal 23 maggio 2007 è stato presidente del Comitato nazionale per il Partito Democratico, e con la fondazione di quest'ultimo ne è stato Presidente dell'Assemblea Costituente Nazionale dal 14 aprile 2007 al 16 aprile 2008. Dal 12 settembre 2008 presiede il Gruppo di lavoro ONU-Unione Africana sulle missioni di peacekeeping in Africa.

Dal febbraio 2009 è Professor at-large alla Brown University (USA). Dal 2010 è stato nominato Professore alla CEIBS (China Europe International Business School) in Shanghai.

Nel corso della sua carriera accademica ed istituzionale, Romano Prodi ha ricevuto numerosi riconoscimenti. Tra i più importanti ci sono:

- Membro onorario della London School of Economics and Political Science – 1989
- Cavaliere di gran croce dell'Ordine al merito della Repubblica italiana – 2 giugno 1993
- Gran Croce dell'Ordine al Merito della Repubblica di Polonia – 1997
- Membro onorario della Real Academia de Ciencias Morales y Politicas di Madrid – 1997
- Gran Croce dell'Ordine di Isabella la Cattolica (Spagna) – 1998
- Premio Schumpeter per l'Economia da parte della Società Schumpeter di Vienna – maggio 1999
- Cavaliere di Gran Croce dell'Ordine della Stella di Romania – 2000
- Comandante di Gran Croce dell'Ordine delle Tre Stelle (Lettonia) – 2007
- Gran Cordone dell'Ordine del Sole Nascente (Giappone) — 5 febbraio 2013
- Gran Croce nell'Ordine della Legione d'Onore (Francia) – 13 febbraio 2014

Ha inoltre ricevuto 38 riconoscimenti accademici *Honoris Causa*.

Principali pubblicazioni:

- *Modello di sviluppo di un settore in rapida crescita: l'industria della ceramica per l'edilizia*, Franco Angeli, Milano, 1966
- *Concorrenza dinamica e potere di mercato. Politica industriale e fusioni d'impresa*, Franco Angeli, Milano, 1967
- *La diffusione dell'innovazione nell'industria italiana*, Il Mulino, Bologna, 1973
- *Sistema economico e sviluppo industriale in Italia*, Il Mulino, Bologna, 1973
- *Italy, in Big Business and the State: Changing Relations in Western Europe*, ed. R. Vernon, Harvard University Press, Cambridge Mass., 1974
- *Le trasformazioni dei modi di produrre e delle dimensioni delle imprese, in Quali imprese e quali uomini per la società degli anni '80*, ed. C. Pastore, Milano, 1977
- *Un diverso modello per uscire dalla crisi, in Industria in crisi: soluzione nazionale o europea?*, ed. F. Grassini, Franco Angeli, Milano, 1978
- *Italia in L'intervento pubblico nell'industria: Un'analisi comparata*, ed. R. Vernon, Il Mulino, Bologna, 1978
- *Per una riconversione e ristrutturazione dell'industria italiana*, Il Mulino, Bologna, 1980
- *La crisi delle partecipazioni statali: Conseguenze economiche di faticosi processi di decisione*, L'Industria, n. 1, 1990
- *La dimensione economica dei nuovi equilibri europei (discorso di inaugurazione dell'anno accademico 1989-90, Università di Bologna)*, L'Industria, n. 1, 1990
- *C'è un posto per l'Italia fra i due capitalismi?*, Il Mulino, n. 1, 1991
- *Una crisi non solo politica: L'industria italiana a rischio*, Il Mulino, n. 5, 1991
- *Modello strategico per le privatizzazioni*, Il Mulino, n. 5, 1992
- *Il tempo delle scelte*, Il Sole 24 Ore Libri, Milano, 1992 (II edizione 1995)
- *Privatizzazioni e sviluppo delle piccole e medie imprese: Due grandi occasioni per rifondare la politica industriale in Italia*, in Rivista di politica economica, X (ottobre 1992), in collaborazione con Daniele de Giovanni
- *La società istruita. Perché il futuro italiano si gioca in classe*, Il Mulino, n. 2, 1993

- *Istituzioni economiche, istituzioni politiche*, Il Mulino, n. 6, 1995, in collaborazione con Franco Mosconi
- *Governare l'Italia, Manifesto per il cambiamento*, Donzelli, Roma, 1995 · *L'Italia che vogliamo*, Donzelli, Roma, 1995
- *Il capitalismo ben temperato*, Il Mulino, Bologna, 1995
- *Economia e istituzioni nella società di fine secolo*, in collaborazione con Franco Mosconi, in “*Cambiamento delle istituzioni e nuovo sviluppo in Italia e in Europa*“, ed. P. Bianchi, supplemento alla rivista *L'Industria*, Il Mulino, Bologna, 1996
- *Un'idea dell'Europa*, Il Mulino, Bologna, 1999 (edizione inglese: “*Europe as I see it*“, Blackwell/Polity, Oxford, 2000 – edizione spagnola “*Una idea de Europa*“, Alianza Editorial, Madrid, 2000 – edizione rumena “*O viziune asupra Europei*“, Plural, Bucarest, 2001- edizione serba “*Moja Evropa*“, BMG, Belgrado, 2002 – edizione ucraina “*ЗАДУМ ОБ'ЄДНАНОЇ ЄВРОПИ*“, KIC, Kiev, 2002)
 - *Insieme*, con Flavia Franzoni, San Paolo, 2005
 - *Ci sarà un'Italia – Dialogo sulle elezioni*, con Furio Colombo, Giangiaco Feltrinelli Editore, 2006.
- *La mia visione dei fatti* – Il Mulino, 2008
- *Futuro Cercasi* – Aliberti, 2011
- *Dieci anni con l'Euro in tasca* – Aliberti, 2011
- *Capire il Mondo* – Cittadella, 2012

